

Theo Knippenbergs

bulkboek[®]

DIGITAAL

literaire klassieken

reeks 18e eeuw

The background of the cover is a painting of a woman in 18th-century attire, sitting at a desk and looking towards the viewer. A candle is visible on the desk to the left.

De donkere kant van de Verlichting
Opkomst en val
van een
koffiehuisnichtje

door Jacob Campo Weyerman
met een hertaling door Jan Rot

Jacob Campo Weyerman

Opkomst en val van een Koffiehuisnichtje.

Met een hertaling door Jan Rot

Inhoud van dit bulkboek:

Over het Koffyhuis en de Spectator	5
Opkomst en val van een koffiehuisnichtje	11
Over de auteur	57
Armoede in de 18e eeuw	59
Prostitutie in de 18e eeuw	61

Verantwoording

Opkomst en val van een koffiehuisnichtje verscheen in 1727 in vier afleveringen in het weekblad *De Echo van de Wereld*.

Het werd opnieuw uitgegeven, met noten en een uitvoerige inleiding, onder redactie van A.J. Hanou en M. van Vliet, in de Duivelshoekreeks, Uitgeverij Astraea, Zoeterwoude, 1994.

De originele versie in dit bulkboek is afkomstig uit bovengenoemde uitgave. De toelichtingen in dit bulkboek zijn deels afkomstig uit bovengenoemde uitgave, en aangevuld met materiaal uit bulkboek 156, *Het Boek der Verlichting*, door Bert Paasman. Een nieuwe aangevulde editie van dit bulkboek verschijnt volgend schooljaar. Ook is informatie gebruikt uit *De burger en de hoer, Prostitutie in Amsterdam* door Lotte van de Pol, Wereldbibliotheek Amsterdam, 2003. De hertaling voor dit bulkboek is gemaakt door Jan Rot (www.janrot.nl)

Meer lezen over Jacob Campo Weyerman op Literatuurgeschiedenis

Colofon

Dit bulkboek is vormgegeven door Natascha Frensch (www.natascha-frensch.nl)
en samengesteld door Theo Knippenberg voor BruutTAAL Educatieve Uitgeverij
(bulkboek@bruuttaal.eu)

Een liefdesverhaal

Ik was ongerust als ik hem niet zag, en ik was niet gerust als ik hem zag.

Deze uitspraak legt de auteur Weyerman in 1727 in de mond van een verliefd meisje.

Zelden is de staat van verliefdheid zo goed gekarakteriseerd.

Om de liefde draait het in dit levensverhaal. Om “Nichtje”: een mooi jong meisje van het platteland dat werk krijgt in de grote stad Amsterdam, in een koffiehuis van haar oom.

In die tijd - rond 1720 – is dit een tamelijk riant baan. De *high society* van Amsterdam vergaapt zich aan de onschuld die hen bedient. Zij wordt voortdurend het hof gemaakt door allerlei mannen uit de betere kringen. Zij leert de eerste prikkelingen van Eros (de god van de liefde) kennen. Maar echte verliefdheid, ware liefde, voelt zij pas voor een jonge officier die haar tijdens zijn verlof stormenderhand veroverd. Wanneer hij moet vertrekken naar zijn garnizoen, besluit zij, in haar wanhoop, hem te volgen. Zij zoekt hem op, biedt hem haar maagdelijkheid aan, wordt zijn maîtresse. Daarmee vergooit zij haar toekomst: zij zal door deze stap nooit meer een goed huwelijk kunnen sluiten en dus nooit een ‘vrouw van stand’ worden. Nichtje en officier vertrekken, en leven enige tijd samen.

Wat de lezer vreest, gebeurt. De hartstocht bekoelt. Nichtje staat alleen - zwanger. Zij kan nergens op terugvallen. Terug in Amsterdam, zoekt zij hulp bij een oude vrouw tijdens de periode dat het kind geboren wordt. De kosten moeten wel worden vergoed: Nichtje wordt prostituée in dienst van deze vrouw. Een hoerenmadam, zo blijkt. Een korte periode is Nichtje een gevierde ‘lichtmis’. Haar schoonheid echter gaat in dit soort leven snel verloren. En al heel gauw is zij deel van het afval van de grote stad, en is slechts het meest gore gajes nog in haar geïnteresseerd...

Prof. em. dr. André Hanou

De Verlichting

Niet alleen een eeuw van
pruikdragende regenten, kooplieden en predikanten

De 18e eeuw, dat is toch die eeuw van onze deftige, gepruikte en
gepoederde voorouders?

Maar dat beeld van de 18e eeuw als Pruikentijd is allang verouderd.
Niet dat er geen pruikdragende regenten, kooplieden en predikanten
geweest zijn, maar er was veel meer leven en beweging in deze eeuw
dan de tamme term *Pruikentijd* suggereert. En zeker het begin van de
18e eeuw was alles behalve tam.

De burgerij roerde zich. Mannen en vrouwen wilden betrokken
worden bij het bestuur van hun woonplaats, provincie en land. Ze
wilden zich ontwikkelen in ambachten, kunsten en wetenschappen.
Kortom, ze eisten hun rechten op. In de snel veranderende
samenleving ontstond een grote behoefte aan nieuwe kennis en een
nieuwe moraal. De boekhandelaren, drukkers en uitgevers speelden op
deze ontwikkeling in door het produceren van 'nuttige' boeken. Ze
brachten tijdschriften, leer- en leesboeken in de moedertaal op de
markt: in een eenvoudige, betaalbare uitvoering.

In plaats van Pruikentijd noemen we deze periode tegenwoordig
Verlichting- net als de 18e-eeuwers zelf trouwens. Deze term wekt
dikwijls te veel verwachtingen bij de huidige lezer. Weliswaar stond
alles ter discussie wat lief en dierbaar was - geloof en samenleving,
opvoeding en onderwijs, liefde en huwelijk -, weliswaar deden grote en
kleine revoluties de Westerse wereld tot op zijn grondvesten trillen,
maar op de 18e eeuw volgde 'gewoon' de 19e.

De 21e-eeuwer kan zich met de 18e-eeuwer verwant voelen, omdat
ook deze in een tijd leefde van grote veranderingen, van aantasting
van zekerheden, van het doorbreken van taboes - waarbij de ene mens
de ontwikkeling toejuicht en de andere zich er fervent tegen verzet
om het oude en vertrouwde met hand en tand te verdedigen.

*Naar: Prof. em. dr. Bert Paasman - Het Boek Der Verlichting, bulkboek 156
(1986).*

Het Koffyhuis, de Courant en de Spectator

KOFFYHUIZEN, is eene soort van huizen, wier instelling door het gebruik der Koffy heeft plaats genomen; en waar men behalven Koffy ook allerhande soort van liqueurs kan bekomen; velen gaan erom wat nieuws te horen, couranten, en blaadjes zo kersvers van de drukpers gevlogen te lezen, enigen om met dammen, schaken of enig ander spel den tijd te verdrijven.

Het drinken van koffie was in de Arabische wereld al sinds de 15e eeuw in gebruik. Koffie werd pas in de loop van de 17e eeuw in Europa bekend. De Verenigde Oostindische Compagnie bracht de koffieplant vanuit Mocca naar Ceylon (Srilanka) en naar Java over, waar koffiecultures aangelegd werden. Ook in West-Indië werd koffie verbouwd, op plantages met behulp van negerslaven.

In navolging van London en Parijs verschenen ook in grote Nederlandse steden rond 1700 koffiehuisen. Het koffiehuis kan je zien als de voorloper van ons café. Onder het genot van een pijpje tabak en een kopje koffie kwamen hier gegoede burgers converseren en lezen: kooplieden, regenten, journalisten,

schrijvers, advocaten, officieren en petit-maîtres (rijkeluiszoontjes). Het koffiehuis had voor de burger in hoge mate de functie die de salon voor de aristocratie had: nieuwe boeken, pamfletten (*vliegende blaadjes*) en tijdschriften werden er besproken, nieuwtjes uitgewisseld en ongetwijfeld kwam er ook menig schandaaltje ter sprake.

Anders dan in Parijse cafés kwamen er, behalve in de bediening, nauwelijks vrouwen in Nederlandse koffiehuisen. In aparte vertrekken konden groepen vergaderen- en er is wat afvergaderd ten algemenen nutte in de Verlichte eeuw. Een spectator merkte op dat er mogelijk nooit een tijd geweest is, *waar in men meer als nu van afgezonderde vergaderingen en bijeenkomsten gehoord heeft, om malkanderen in het onderzoeken van Waarheden op te scherpen.*

De Courant

Op de leestafels in de koffiehuisen lagen de pas verschenen kranten en spectators ter lezing en bespreking. De krant, courant of nieuwstijding, was de belangrijkste bron voor het binnen- en buitenlandse nieuws.

Krijgsverrichtingen, vredes-onderhandelingen, geboortes, huwelijken en sterfgevallen van vorsten en andere hooggeplaatste personen, mededelingen van de landelijke, provinciale en stedelijke overheden, scheeps- en beursberichten, aankondigingen van bede- en dankdagen, maakten er de inhoud van uit. Verder bevatte de krant advertenties: veilingen en boekverkopen, schouwburgvoorstellingen, prijsvragen van genootschappen,

In het koffiehuis kon je ook een pijp met tabak bestellen om te roken. En het zijn *niet alleen lediggangers en studenten die roken; voor geestelijken, geleerden en dichters schijnt de tabak ook onmisbaar. Hieraan kleven voor- en nadelen. Roken bederft de adem en doet pruik en kleding stinken, vandaar dat het niet toegestaan is in gezelschap van dames. Een bezwaar is ook dat roken speeksel kost omdat die door de roker veelvuldig uitgespuwd wordt. Dit lijkt zeer schadelijk; liever moet men al het speeksel doorslikken. Een tekort aan speeksel vertraagt de spijsvertering en kan zelfs tot melancholie leiden. Maar roken heeft ook enkele gunstige effecten. Het is een geneesmiddel. In de eerste plaats een purgeermiddel, vooral de ochtendpijp heeft die uitwerking. In de tweede plaats is het een pijnstiller; bij kiespijn moet men de rook langs de aange-stoken kies leiden (ook dames mogen dat!). In de derde plaats kan door de neus roken helpen bij verkoudheid!*

Roken is een slaapmiddel: een pijpje voor het naar bed gaan is slaapverwekkend. De 'Knaster-tabak' (Spaans: Canasta) is de beste; deze ruikt aangenaam. Waar het op aankomt is de matigheid: door zo nu en dan een pijpje te roken kan men, anders dan sommige zedenmeesters zeggen, toch zalig worden.

nieuwe boeken, prenten en geneesmiddelen werden geannonceerd.

Aan zedenkundige en culturele zaken werd vrijwel geen aandacht besteed. Geheel anders was dat in de spectators.

De Spectator

Grote populariteit genoot in de 18e eeuw de spectator. De spectator was van Engelse komaf: Richard Steel en Joseph Addison hadden het genre daar aan het begin van de eeuw populair gemaakt (*The Tatler, The Spectator, The Guardian*). Een brede stroom navolgingen verbreidde zich over het continent. De spectator verscheen meestal een, soms twee maal per week en kon bij de boekhandelaar afgehaald worden. Iedere aflevering bestond uit een of meer essays of 'vertogen' over 'brandende kwesties' uit die tijd, zoals opvoeding, geloof en bijgeloof, tolerantie, toneel, kermis, vrijmetselarij, fijnen, weelde en armoede en allerlei deugden en ondeugden. Vooral de hekeling van ondeugden is lezenswaard, net als de karakterschetsen van mensen die deugden en ondeugden verpersoonlijken. *De Hollandsche Spectator* (door Justus van Effen en anderen) neemt bijvoorbeeld de gouverneurs en gouvernantes op de korrel, evenals de petit-maîtres (rijkeluuszootjes) en de 'fijnen' (mensen met een strenge geloofsopvatting)

Volgens de *Hollandsche Spectator* is het verblijf in het koffiehuis bijzonder inspirerend:

Mijns oordeels zijn er geen plaatsen ter wereld, die, bij voorbeeld, door een Spectator zo dikwijls diende bezocht te worden, vermits ieder voor zijn geld, aldaar absolute vrijheid kopen, en door den tabak, de koffy, en een ratafia (vruchtenlikeur) verlevendigd, en verhit, niemand ontziet, en zonder de minste omzichtigheid, niet zelden zijn ganse karakter, voor de doorzichtige ogen der genen die in de hartkunde (psychologie) ervaren zijn, bloot leggen.

Aan het einde van de 18e eeuw ontstonden er ethische bezwaren tegen koloniale producten als koffie die door uitbuiting of slavernij verkregen werden. Soms ging men zo ver een consumentenboycot van koffie en suiker te propageren. Een bekende spectator, *De Vaderlander*, hield zijn gevoelige lezers voor dat zij geen kopje met koffie en suiker dronken, maar met bloed, zweet en tranen van ongelukkige slaven.

Maar in tegenstelling tot de recente 21e eeuwse 'eerlijke chocolade campagne' hadden deze sympathieke acties geen effect op de harde koloniale praktijk. Er kwam geen 'fair trade koffie'. En koffiedrinken bleef populair, thuis en in het koffiehuis.

Verkorte weergave uit: Het Boek der Verlichting, door Bert Paasman, bulkboek 156.

Feuilleton uit weekblad: Echo van de wereld

JACOB CAMPO WEYERMAN (1677-1747)

*"Zijn vrouwelijke waardigheid en schoonheid zoveel waard, wanneer jij er
steeds voor opdraait?"*

Juvenalis, uit Satiren 6

6 januari 1727 aankondiging in *De Echo van de Wereld*.

"Komende week zal de *Echo* in zee gaan met
De op en ondergang van een koffiehuisnichtje, onder het motto: wie
bedriegt,
wordt bedrogen."

Jules Dupré (1811-1889)

Maandag, den 13. January 1727

Quae tanti gravitas? quae forma, ut se tibi semper Imputet?

Juven. Sat. 6.

Thans zal ik de gewoone Staatskunde van myn Sexe aan een kant zetten, en ik zal den Appetyt des Leezers niet scherpen door een bestudeerde Inleyding; maar ik zal gelyk als een goedaardig Koffihuys Nichtje, de Gordynen van myn Leevens Bedryf openhartiglyk openschuyven voor een Fles *Eau de Barbade*, en dat is te geefs. Ik zal dan te rug zien in myn eerste Staat van Onnoozelheyt, en de Toehoorders beschenken met een jonge en nog zuivere Maagd, oud veertien Jaaren, en die op zo een donzige Matras weygert te rusten, moet van een delikaate Gesteltenis zyn, en meer heb ik thans niet te zeggen op myn Inleydings Kapittel.

Maandag, 13 januari 1727

“Zijn vrouwelijke waardigheid en schoonheid zoveel waard, wanneer jij er steeds voor opdraait?”

Juvenalis, uit Satiren 6

Nu zal ik mijn mannelijke kijk aan de kant zetten, en jullie leeshonger niet tarten met een wetenschappelijke inleiding, maar direct als een goedaardig Koffiehuysnichtje de gordijnen van mijn levenshandel openhartig openschuiven voor een fles goeie rum, en dat is voor niks. Ik zal terugblikken op mijn eerste staat van onschuld, en de toehoorders trakteren op een jonge en nog zuivere maagd, veertien jaar oud, en wie niet op zo’n donzige matras wil liggen, moet wel een tere ziel zijn, en meer heb ik niet toe te voegen aan mijn inleidende hoofdstuk.

Den opkomst en den val van een Koffihuys nichtje.

Myn Vader was een Noorder Quartiers Boer, in alles gelyk aan den Turf, die langzaamlyk vlam vat, doch die eens geglommen zynde lang Vuur houd; het tegenstrydig Zinnebeeld van de Fransche woede.

Ik was opgebroght tot het onschuldig stryken van Koejespeen, en om met een milde Hand den Zwynstrog te revictualieeren met dien Draf, die 'er vereyscht wierd tot het behoorlyk onderhoud dier Verkens, die afhankelyk waaren van ons Huysgezin. Myn Vaders Broeder was al vroeg gekroopen onder het Huysdak eens Coffihuys, en had zig zeer loffelyk door het Windaas van zyn Hoorns weeten op te beuren uyt de Dienstbaarheid,

*Ik groeide
onschuldig op met
het sjoeren aan
koeienspenen en
het vullen van
de varkenstrog*

De opkomst en val van een Koffiehuisnichtje.

Mijn vader was een eerlijke Noord-Hollandse boer. Een man als turf, moeilijk warm te krijgen, maar eenmaal in vuur en vlam ook niet te doven. Dus niet bepaald van de Franse slag.

Ik groeide onschuldig op met het sjoeren aan koeienspenen en het vullen van de varkenstrog waarmee we de zwijnen onderhielden die niet zonder ons konden.

De broer van mijn vader had al jong onderdak gevonden in een koffiehuis en had zich keurig omhoog gewerkt van bediening tot baas, maar wat geeft het als een man zich via het huwelijksbed verbetert, behalve dat hij er een paar vetrolletjes bij krijgt door

A. Velde (1666)

in het Sinjeurschap; doch wat is 'er aan misbeurt dat een Man verhoogt wort door de Huwelyks Ladder, mids dat hy 'er eenige Vademen in de Dikte by overwint door een gerust en zorgeloos Leeven. Dewyl nu dien Oom op onderscheyde wyzen aan myn Vader verplicht was voor het genot van veele Presenten, zo van Koolen, Uyen, Bieten, en Kannetjes met versche Room, oordeelde hy het hoog tyd te zyn om die genootene Diensten te vergelden, derhalve ontbood hy my om over te komen, met een verze'kering dat 'er in zyn Huys Occasie op Occasie voorviel om myn Fortuyn te maaken, of door een goed Huuwelyk, of door een profytelyk Konkubynschap.

Ik wiert dan op het onvoorziens ontheft van de Dienstbaarheyt der Verkens, van het Naleezen der Tarw, en van het Sorteeren van Raapen, en opgetraaliet zynde in myn Zondaagschpak en in myn scharlaken Rok met Gimpen, appointeerde myn Moeder my tot *Super-Cargo* over een Mandje met Kannetjesappelen, die zy my tot een Kredentiaalbrief mee gaf, en daar op vertrok ik onder het goede Reys Muziek van myn Medeverkens Kamenieren.

Door den Onderstand van een Schabelletje wiert ik opgetilt op een Karnemelks-kar, alwaar ik als een Wig in een taaye Wortel geparst zat tusschen het voornoemt Appelmandje, en tusschen een Sluydmandje, tot aan de Schouders toe gebakert in versch Stroo, en bedekt met den Regenhoed van een ruuwe Korenzak, om myn Blankheyd voor de Zonnestraalen, en om myn beste Kleeders voor Regen en Stof te verassureeren. Zo vrolyk als een verlangende joodsche Bruyd die haaren Saffraanblanken Bruydegom gaat

een kalm en zorgeloos leven. Omdat mijn oom bij mijn vader flink in het krijt stond voor gratis kolen, uien, bieten en kannetjes verse room, leek het hem hoog tijd om mijn vader te vergoeden, en vroeg hem mij te sturen, met de verzekering dat in zijn herberg genoeg gelegenheid zou zijn om mijn fortuin te maken, als potentieel echtgenote of minnares.

Ik werd dan ook abrupt ontheven van de varkensdienst, van het scheiden van tarwe, en het sorteren van de rapen en uitgedost in mijn zondagse blouse en mijn rode rok met versieringen. Mijn moeder maakte me ladingmeester over een mandje grote, platte appels, bij wijze van geloofsbrief voor de hele familie, en daarop vertrok ik, uitgezwaaid door de andere varkenshoedsters.

Met hulp van een krukje werd ik op een melkwagen getild, waar ik als een wig in een taaie wortel geperst zat tussen voornoemd appelmandje en een rieten koffer, tot de schouders gebakert in vers stro, met een ruwe graanzak als hoofddeksel om mijn blanke huid voor de zon en mijn beste kleren tegen regen en stof te beschermen.

Zo vrolijk als een verlangend Joods bruidje dat haar gebruinde bruidegom gaat onderscheppen, en zo onschuldig als Eva voor de val zette ik mijn reis voort

onderscheppen, en zo onschuldig als een Eva voor den Val, zette ik myn Reys voort na een befaamde Koopstad, onderwyl dat den Voerman myn Gehoor vervrolykte door eenige aan my bekende Lofliederen uyt het oud Haarlemmer Muziekboek, en inzonderheyt door het zoetluydig Deuntje van *Brederoo*.

*Het Daget uyt den Oosten,
En het Licht schynt overal.*

na Haarlem, waar de voerman mijn oren streelde met een paar klassiekers uit een oude bundel, waaronder het lieflijke deuntje van Bredero.

*Het daagt in het Oosten
En het licht schijnt overal*

In de tusschentyd dat ik ontrent een Voorschoot vol Hazelnooten gekraakt, en een Kruykje van Vaders beste Bier had uytgeslurpt, arriveerde ik aan de Trekschuyt, dat my niet weynig verheugde, zynde ik op de Steenen van den eene na den andere kant gehotst geweest, gelyk als een Paerdeboon in een Slagtyds Verkensblaas, waar door myn natuurlyke Zittekusens vry malscher waaren geworden, als de Munstersche Karbonaden in het *Lojoliets Malta*. Eyndelyk en ten Laatste arriveerde die Schuyt aan een groote Herberg, alwaar myn Oom my zat te wachten onder zyn derde Fles, en na dat de Vlaagen der wederzydsche Welkomst waaren overgewaayt, liet hy een Sleedje komen, en hy horte my voort na een gemeubeleerde Kamer, alwaar ik ontrent de veertien dagen moest *Quarantaine* houden, en om binnen dien tyd eenige goede Manieren te Leeren, en om my met een te doen vervellen van myn Boerschen Opschik, in welke onbestudeerde Dragt de Deugd haar natuurlyk Air bewaart, en de Jeugd en de Schoonheyd het smaakelykste opdaagen.

En nu hervormde myn Oom het Schaapsvel in de geweeve Draaden der Zywormen, en myn Kleedje uyt een halsterrig Stofje t'zamengesteld, verraarde in een buigzaam Armozyne Jakje. Myn groove Hemden wierden herstelt in fyne Kloosterdoeksche Schanskorven, en myn effe Mopmuts wiert hertoover in een hoogdraavende Kamerdoeksche Kuyf. Na die Gestaltsverwisseling introduceerde myn Oom als een Ceremoniemeester my in zyn Coffytent, onder de Digniteyt van

Tegen de tijd dat ik een rokvool hazelnooten had gekraakt en een flesje van vaders beste bier had opgeslorpt, arriveerden we bij de trekschuit

Tegen de tijd dat ik een rokvool hazelnooten had gekraakt en een flesje van vaders beste bier had opgeslorpt, arriveerden we bij de trekschuit, gelukkig maar, want op de straatkeien was ik heen en weer gehost als een boon in een rommelpot, waardoor mijn billen zo mals waren als de karbonaadjes op een koningstafel. Eindelijk kwam de schuit aan bij een grote herberg waar mijn wachtende oom al aan zijn derde fles zat, en nadat de wederzijdse begroetingen waren uitgewisseld, liet hij een koetsje komen, en joeg mij naar een gemeubileerde kamer waar ik eerst eens veertien dagen in quarantaine moest, om goede manieren te leren en mijn boersheid kwijt te raken, omdat dan onbedorven jeugd en schoonheid het smakelijkst uitkomen.

En dus verving mijn oom het schaapsvel voor iets zijdeachtigs, en mijn bloesje van stugge stof voor een soepel jakje. Mijn grove hemden werden verruild voor fijn onderlinnen en mijn bleke boerenmuts werd weggetoverd voor een opzichtig dameshoedje.

Na die gedaanteverwisseling introduceerde mijn oom mij gelijk een ceremoniemeester in zijn koffietent, als zijn nicht en een jongedame, dwars door een dubbele haag van nieuwsgierige liefhebbers, en

Nicht, en van Mejuffrouw ****, dwars door een dubbelde Haag van Nieuwsgierige Liefhebbers, en Mejuffrouw zyn Huysvrouw recipieerde my ontrent op die zelve hoogte, als zy een Boeren Schepenstoels Dochter uyt het Noorder- of uyt het Zuyderquartier zou hebben verwelkomt en ontfangen. Op die wyze veranderde ik binnen een paar Weeken uyt een binnenshuys opgefokt Boerinnetje, in een luy Coffyhuys Nichtje, volmaaktlyk bevoegt om te buygen of te splyten, achtervolgens myn Ooms of myn Meutjes welgevallen.

Van het eerste Ogenblik dat ik myn boersche Garderobbe uytshudde, gevoelde ik alle de huyshoudende Zorgen verdwynen, want zo dra ik myn Persoon had bedekt met die prachtige Cieraaden, trat den booze Geest van Quistigheyt die tot op die tyd toe scheen gesluymert te hebben in myn Boezem, en die Geest groeide zo onbegrypelyk op binnen de eerste twee Weeken, dat my docht dat ik my nooit in myn Vaders Kaasbouwery verlêdigt, of ooit had gezweet in de Manufactory van het Hooi; ook begon ik in sté van van Wrongel en van zuure Huy, onophoudelyk te droomen van gefestoeneerde Muyltjes, van Chitsche gestikte Rokken, en van veelkleurige engelsche Linten.

De Kanneljesappelen wierden overgelêvert aan myn onbekent Meutje, als een tastbaar Bewys van myn Vaders Achtting, en zy ontfong dat Geschenk met een Steedsche Beleefdheyt, dat is, half Dankbaarheyt en half Misachtting. Daar op wiert 'er een gemest Hoen van het eerste fatsoen aan 't spit gestookt, en

mevrouw de waardin droeg mij voor of ik een burgemeestersdochter was. Op die manier veranderde ik in een paar weken van wereldvreemd boerinnetje in een werkschuw koffiehuisnichtje, volmaakt in staat om te buigen of te splijten, zoals mijn oom of tante het beviel.

*Op die manier
veranderde ik
in een paar weken
van wereldvreemd
boerinnetje in
een werkschuw
koffiehuisnichtje*

Vanaf het ogenblik dat ik mijn boerse plunje uitschudde, voelde ik alle gewone zorgen verdwijnen, want zodra ik mijn lichaam had bedekt met die prachtige sierraden, ontwaakte de boze geest van lichtzinnigheid die al die tijd in mijn boezem had gesluimerd, en die geest groeide zo snel die eerste twee weken dat het leek of ik nooit in mijn vaders kaasbouwerij had gestaan, of ooit had staan zweten bij de hooiberg. Ook begon ik in plaats van kaas, wrongel en wei te dromen van geborduurde muiltjes, van helder bedrukte katoenen rokken en veelkleurige linten.

De appels werden afgegeven aan mijn onbekende tante als bewijs van mijn vaders achtting, en zij ontving dat geschenk met stadse beleefdheid, oftewel half dankbaar, half smalend. Daarop werd de vetst gemeste kip aan het spit gestoken, en een fles op tafel gezet met prima Spaanse wijn, zonder overspel met schrale, witte druiven,

een Fles met aloude Spaansche Wyn, die nooit geen Overspel had gepleegt met een schraale witte Druyf, te voorschyn gebragt, zynde, na het my toescheen, myn Oom en Moey heerlyk in haar schik met de nieuwe Nicht; en dat bleek zo veels te meer, dewyl zommige van de beste Kalanten in het Zyvertrek wierden geadmitteert, om my met een Lonk van Begeerte, en met een Kus van Verlangen, te verwelkomen.

Zo dra waren de rauwe Deelen van het gemest Hoen niet gerypt door de Stralen der Veenzon, of ik nam myn plaats aan een net gedekte Tafel, alwaar ik at en dronk uyt den treuren, en myn Glaasje met ongelouterde Bergerak uytpooyde om te scheuren. Ik zegende onderwyl myn Gestarnte wegens die gelukzalige Staatsverwisseling; inzonderheyt als ik dat uytgestrekt onderscheyt tusschen dat Hemels Avondmaal, en tusschen een voorig Testje met blaauwe Zoetemelk, kwam te overweegen. Wanneer ik het Oog liet daalen op myn nieuwe Mooyigheden, kon ik my naauwlykx wysmaken dat ik dat eyge ondeelbaar Schepsel was, dat een groote drie quartier Uurs door de natte Weyde moest loopen om de Koeyen op te haalen, dat zomtyds drie a vier Mylen ver moest reyden om een vette Big, om een Dozyn ponden Boter, of om een half hondert Eyeren te verkoopen, dat dagelyks zig te barsten moest jaagen om de Verkens uyt het Koren te dryven, en dat t'huys

en oom en tante leken mij behoorlijk in hun schik met de nieuwe nicht, en dat bleek wel, omdat een paar van de beste klanten uit het zijvertrek werden toegelaten om mij met een blik van begeerte en een kus van verlangen te verwelkomen.

Zodra de rauwe delen van de vette kip waren gebruind door de turfzon, nam ik plaats aan de gedekte tafel, waar ik at en dronk tot het pijn deed aan mijn kaken en spoelde dat weg met een glaasje Bergerac om me los te maken. Ik dankte intussen de sterren voor deze gelukzalige metamorfose. Alleen al het grote verschil tussen dit hemels avondmaal en het kommetje verdunde melk van de dag ervoor! Als ik mijn blik liet glijden langs mijn nieuwe uiterlijk, kon ik maar nauwelijks geloven dat ik één en hetzelfde schepsel was dat ruim drie kwartier door de natte wei

moest lopen om de koeien op te halen, en soms zes kilometer ver moest rijden om een vette big, twaalf pond boter of vijftig eieren te verkopen; dat zich dagelijks de benen uit het lijf liep om de varkens uit het koren te drijven en dat eenmaal thuis draad moest gaan spinnen als een afgewerkte arme vrijster. Ik beeldde mij in dat ik tot die tijd

Jan Miense Molenaer (1610-1668)

komende een Draadje moest gaan zitten Spinnen, gelyk als een afgevourageerde Vlaamsche Dorpjuffer. Ik verbeelde my veel eer dat ik tot op die tyd toe had gedroomt, en dat ik nu eerst in ernst begon te ontwaaken.

Zo ras als het Avondmaal was uytgespeelt, nam myn plegtige Moey my onderhanden, en waarschouwde my van my niet al te gemeen te maaken met die jonge Heeren, die niets te verliezen, nog met die oude taaye Liefhebbers, die niets te geeven hebben; doch dat ik in tegendeel my aangenaam moest poogen voor te stellen aan de schatryke en aan de milddaadige Kalanten, dat ik niet karig moest zyn tegens die gulde Generatie, met een Lonk, met een zachte Neep, met een Kus, en met een dubbelzinnig Woord, mids dat ik hun geen Visie van stukken toe- of openstond, als tot op naader Order. Ik was wel in myn schik met dat weezendlyk Advies, en ik bediende my een geruyme tyd meesterlyk van die doorsleepe Consultatie.

Op die voet trat ik in myn Ooms Coffysaal, een Plaats alwaar de Zeedigheyt zo zeer buyten de Mode was, als de Oprechteyt een tyd lang buyten het Meesterschap der beyde Rechten, of de Geneeskunde buyten de Omtrek der Medeleydzaamheyt is geweest. Dewyl ik nu als Poes moest zitten pronken op de Coffykamer, bestudeerde ik de aldervoordeeligste Wyzen van Opschik die ik kon verzinnen, en ik boorde zo een ruyme Opening in die Toiletpraktyk der Juffers, dat 'er geen galant Heer my passeerde, die niet een kleyne Tol betaalde aan

had gedroomd, en nu pas echt begon te ontwaken.

Zodra het avondmaal achter de kiezen was, nam mijn tante mij plechtig onderhanden, en waarschuwde mij niet te vertrouwelijk te worden met jonge heren die niets te verliezen, noch met ouwe taaie liefhebbers die niets te geven hebben; maar dat ik juist mijn goede kanten moest laten zien aan schatrijke en gulle klanten, dat ik niet zuinig moest zijn tegenover die gouden generatie met een lonk, een zacht kneepje, een kus, en een dubbelzinnig woord, zolang ik hen geen inzage in mijn stukken toestond, tot nader order. Ik was wel in mijn schik met dat zinvolle advies, en bewoog mij geruime tijd binnen die raadsorde.

Met deze houding betrad ik mijn ooms koffiezaal, een plaats waar de zedigheid zo zeer uit de mode was als oprechtheid bij rechters en advocaten, of medelijden bij beoefenaars van de geneeskunde. Terwijl ik nu als poes moest zitten pronken op de koffiekamer, bestudeerde ik de meest voordelige manieren van versieren die ik kon verzinnen en ik liet qua kleding zoveel meer open staan dan de andere dames, dat er geen galante heer mij passeerde die niet een beetje tol betaalde voor mijn charmes. De een door een klein compliment, de ander door een lekkere kus,

*ik liet qua kleding
zoveel meer open
staan dan de
andere dames, dat
er geen galante
heer mij passeerde
die niet een beetje
tol betaalde voor
mijn charmes*

myn Bekoorlykheden. Dees door een kleyn Kompliment, geen door een lekkere Kus, een derde door een vriendelyke Druk op de Oppervlakte van myn Voorschoot, een vierde door een tintelent Handgebaar op de Deyningen van myn rollende Globen, een vyfde door het heymelyk in de hand duuwen van een Liefdedeklaratie, geschreeven op den hoek van een Boekverkoopers Toonbank met roode Ink, by gebrek van Bloed, en een sesde door het Geschenk van een Chinees Theebriefje, of door een handvol Pistaches verbeeldende een zeker Ovaal, dat wel eer een Keyzerin op haar Munt dee slaan tot Misachting der Mannen. Alle die Tekens waaren Tekens en Proeven van Liefde, dat is waar, maar of schoon een leder een zig verklaarde als Minnaar, echter was 'er geen een onder dien Hoop die zig voorstelde als Man; en daar uyt besloot ik niet duysterlyk, Dat zy my tederlyk aanzogten tot een Maitres, maar kavalierement recuseerden tot een echte Vrouw.

Ondertusschen was myn Ooms Huys zo Neeringryk van jonge en van oude Liefhebbers, als een Konfituriers Winkel Neeringryk is van Vliegen en van Wespen in de Hondsdagen, en daar wierden weynig Maaltyden in den Doelen, in de Heeren Logementen, en in de Pontak, aangelegt, waar in ik niet alzo verzekert was van de lekkerste Beetjes, als een Dorppastoor verzekert is van het erlangen van zyn Tiendens. Wanneer een Heer my voorby trat op de Koffysaal kreeg ik altoos een Groetenis verzelt met zo een quynende Lonk, als of hy op dat moment den Geest stont te geeven. Myn Handkus was als een Kordiaal voor een ziek Mensch; een Grimlacgh van myn bloozende Mond verstrekke aan een

een derde door een vriendelyk handje op mijn bovenbeen, een vierde door een prikkelend duwtje op de deining van mijn rollende borsten, een vijfde door het heimelyk in de hand duwen van een liefdesverklaring uit de boekhandel, geschreven met rode inkt by gebrek aan bloed, en een zesde door het geven van een exclusief Chinees theezakje, of door een handvol pistachenoten, die met hun ovale vorm aan iets doen denken waar je kruis munt uit kan slaan.

Allemaal symbolen en proeven van liefde, dat is waar, maar hoewel ieder zich opwierp als minnaar, was er geen bij die zich voorstelde als echtgenoot, en het was niet moeilijk te raden dat zij mij een teder aanzoek deden als maîtresse, maar mij ridderlyk weigerden als hun vrouw.

Ondertussen was mijn ooms huis zo vergeven van jonge en oude liefhebbers als een snoepwinkel van vliegen en wespen hartje zomer, en er werden weinig maaltijden geserveerd in de hotels en restaurants aan de Wallen en de Kalverstraat, waar ik niet een hapje mee kon eten, zoals ook een dorpspastoor van alles het beste meekrijgt. Wanneer een heer mij voorbijliep in de koffiezaal kreeg ik bij elk knikje zo'n kwijnende blik mee of hij er ter plekke in zou blijven. Mijn handkus was als een hartversterker voor een zieke, een glimlach van mijn blozende mond gaf een dure Jood het visioen van een kop exotische cacao, en een hoofdknik was even opwindend voor een arme smous als

Portugeesche Jood een Kop geambreerde Chokolaat; en een Knik des Hoofds was al ommers zo wellustig aan een Hoogduytsche Smous, als een gebraade Snoek met een Saus van Kruysbeezen. De Oude Susannasboeven kwamen hun Melktanden wetten op het Slypbord van myn Bekoorlykheden, en waaren doorgaans een half uur bezig ontrent de betaaling van het Gelag, om in die tusschenpoos hun Oogen te verlustigen op het Maagdeperkement van myn Lelieblanke Tetten. Allerley soort van Lievalingen zwarmde rondom myn Persoon, gelyk als de Zeedyks Wespen zwarmen rondom de versch ontladen Oost- of Westindiesvaarders; en dewyl eenige van die Liefhebbers al zo singulier waaren in hun Persoonen, als in hun Manieren, zal ik den Leezer met eenige der aanmerkelykste Karakters vervrolyken.

Den Eerste die myn kleyne Liefdevesting belegerde, en een Drom van Affektiekogels op my los schoot, was een jong Advokaat, wiens snelle Tong gestadiglyk waggelde als een Espenblad, doch vruchteloos. De Rechtsgeleerdheyt was zyn Beroep, en de Dichtkunde zyn Studie; de Liefde was de Kreyts waar in hy zig beweegde, en de Hoererey het Middelpunt van zyn Geluk. Hy verspilde den Ochtendstond in zig te kleeden, den Middag in zig te overlaaden met Spys en met Drank, den Namiddag in te vryen of te straatslypen, en het grootste gedeelte des Nachts in Ontucht. Hy sprak onophoudelyk van groote Heeren en van voorname Dames, doch hy kwam die nooit naader dan als zy hem voorby rolden in haar Koetsen. Hy kende alle de Verstande van Haver tot Gras, maar hy wiert nooit by hun geadmitteert dan als hy die trakteerde.

zijn geliefde snoek met kruisbessensaus. Ouwe snoepers, als de ouderlingen bij de badende maagd Susanna, scherpten hun melktanden op de slijpschijf van mijn liefalligheid en waren meestal een half uur bezig met het betalen van de rekening, om intussen hun ogen te verlustigen aan het maagdenperkement van mijn lelieblanke tietten. Allerlei soorten aanbidders zwermten rond mijn persoon, zoals de Zeedijkse klaplopers zwermen rond de ontscheping van Oost of West-Indiëvaarders, en omdat een paar van die liefhebbers al zo uniek waren in aard en gedrag, zal ik de lezer vermaken met een paar van de opmerkelijkste types.

De eerste die mijn kleine liefdesvesting belegerde en een drom affectiekogels op mij afschoot, was een jonge advocaat, wiens snelle tong doorlopend tekeeringing als een espenblad, maar zonder resultaat. De rechtsgeleerdheid was zijn beroep en de dichtkunst zijn passie, de liefde was de kring waar hij zich in ophield en de hoererie zijn ultieme geluk. Hij verspilde de ochtendstond met zich aan te kleden, de middag met zich te laven aan spijs en drank, de namiddag met rokkenjagen en straatslijpen en het grootste deel van de nacht met ontucht. Hij sprak onophoudelijk over hoge heren en voorname dames, maar hij kwam nooit dichterbij hen dan wanneer ze hem voorbij rolden in hun koetsen. Hij kende de uitgaanselite van haver tot gort, maar hij mocht alleen in hun buurt staan als

Hy was vry glorieus op eenige Fransche Woorden gelukkiglyk van buyten geleert op de *Billard*, die hy geduuriglyk herhaalde gelyk als een Papegaay repeteert, *Wie klopt daar? de Paap*. Hy was een groot Voorvegter op de Schermschool, en sprak Steen en Been by de Bloodaarts van een *Terce, Quart*, en *Seconde*, doch hy zou liever een Dozyn Tanden hebben

uytgetrokken, als zyn Degen, of schoon tot Verdediging van zyn Maitres. Zyn Minneryen waaren al ommers zo walgelyk als de berymde Opdragt van een Poeet; en ieder Storm was alleenlyk een Herhaaling van zyn voorige Deklaratien. Met een Woord zyn Persoon was een beweegent Kunstwerktuyg van Verquisting, zyn Gelaat een Register van Zotheit, en zyn Gedrag het Model van een Ligtmis. Vorders bestont zyn Hoofdtalent in het Fabrikeeren van een Brief, waar van ik den Leezer een Kopey zal geeven, zonder meer, om Reden.

Tibout Regters (1710-1768)

POPPEAANSCHESCHONHEYT.

Den Roem van uw Verstant, en de Zwangerheyt van uw Schoonheyt, zyn twee Kruidmolens die het gantsche Gebouw der Rechtsgeleertheyt van uwen Slaaf hebben opgeblaazen tot aan de Starren. Zo je dat Vuur niet post a post komt uyt te dooven door de verkoelende Brandspuyt van uw Tederheyt, zal de Fabryk van myn Sterfelykheyt in het kort verraarden in een

hij trakteerde. Hij was knap trots op een paar Franse woorden, toevallig van buiten geleerd bij biljart, die hij bleef herhalen als een papagaai. “Wie klopt daar? De paap!” Hij was een fanatiek bezoeker van de schermschool en klaagde steen en been over de lafaards van posities *tierce, quarte* en *seconde*, maar hij zou liever een dozijn tanden trekken dan zijn degen, behalve ter verdediging van zijn baas. Zijn kooswoordjes waren al even walgelyk als de opdrachtrijmpjes van een dichter en elke liefdesverklaring was een herhaling van de vorige. Kortom, zijn gestalte was een zielloos apparaat van lichtzinnigheid, zijn gezicht een register van zotheid en zijn gedrag het toonbeeld van een losbol. Verder bestond zijn grootste talent in het fabriceren van de brief, waarvan ik de lezer een kopie zal geeven, zonder meer, met reden.

KLASSIEKE SCHONHEID,
De roem van je verstand en de omvang van je schoonheid zijn twee kruitfabrieken die het complete rechtsgebouw van je slaaf hebben opgeblazen tot de sterren. Als je dat vuur niet onmiddellijk komt doven door de verkoelende brandspuit van je tederheid, zal het voertuig van mijn sterfelijkheid snel vergaan tot een kruiwagen met bleke as. Ha! Was er een verzekering mogelijk

Kruywagen met bleeke Asche. Ha! Dat 'er een rantiekamer wiert opgerecht tegens den Brand der Liefde, de Minnaars zouden 'er met zulke vlugge Schreeden na toe troppen, gelyk als de Geneesheeren Lossnorren op een Schatryken Patient, als de Ignatiaanen toeschieten op een agoniseerende welgegoede geestelyke Dochter, of als de Mossen afstuyven op den rypen Hennep. Maar neen, ik moet enkelyk afhangen van uw vrywillige Coudescentie, en daarom verblyf ik al hangende,

Den verzengdste uwer Slaaven.
N. N.

WAARSCHOUWING.

Verwacht toekomende Maandag het Leevensvervolg van dit Koffyhuys Nichtje, dat na de Rykdommen rekhalsde, en de Armoede opliep, waarschynlyk by gebrek van de daar toe vereyschte Cyferkunde.

tegen liefdesbrand, zouden minnaars er met zulke snelle passen op afkomen, als doktoren met krulsnorren op een schatrijke patiënt, als jezuieten toeschieten op een in doodstrijd verkerende welgestelde gelovige, of als mussen afstuiven op rijpe hennep. Maar nee, ik moet het laten afhangen van je vrijwillige toenadering, en daarom blijf ik bungelen,

*de brandendste van je slaven,
N.N.*

AANKONDIGING:

Verwacht komende maandag het levensvervolg van dit Koffiehuisnichtje, dat naar de rijkdommen reikhalsde, en armoede opliep, waarschijnlijk bij gebrek aan benodigd rekenkundig inzicht.

Johannes Vermeer (1632-1675)

*Maandag, den 20. January
1727.*

*Plus Aloes, quam Mellis habet.
Juven. Sat. 6.*

Op dit tweede Blad zal het Koffyhuys Kind den Zyden draad van haar afgebrooken Leevensverhaal vervolgen, en in stê van een tweede Inleyding, een tweede Karakter van een Tweeden Minnaar op haar schriftelyk Weefgetouw zetten.

*Maandag,
20 January 1727.*

*“Vrouwelijke schoon brengt meer ellende dan
vreugd”*

Juvenalis, uit Satiren 6

In aflevering twee zal het Koffiehuiskind de zijden draad van haar afgebrooken levensverhaal vervolgen en in plaats van een tweede inleiding, een portret van een tweede minnaar op haar schriftelyk weefgetouw zetten.

Het KOFFYHUYS NICHTJE
vervolgt.

Ik kreeg een tweede Galant, die gestadiglyk over my vloog als een Krekel over een Bakkers Oven, en die zig verbeelde dat hy ontrent zo veel Voordeel genoot by myn Lonken, als dat dier Warmte geniet by de vertroostende Vleug eens Takkeboschs. Die onderdanige en zeer gehoorzaame Slaaf was een jong Geneesheer, kars vars gearriveert van de *Leydsche* Hooge School, een Man die niet genoeg wist te praten van de Asgrauwe Tabakspapiere Geleerdheyt van Broeder *Felix* in het *Boonsop*, maar *Infelix* in de *Staatkunde*.

Die jonge Geneesheer was niet alleenlyk, (zo hy zey) een gelukkig Dokter, maar van 's gelyken een ervaren Wondarts, want als hy maar de Knyf wist te bekomen waar mee een Boer was geykt, kon hy de Wond zo zuiver heelen, dat men in de Tusschenwydte van een groot half uur het Lidteken niet eens zouw bekennen. Zyn Hoofd, en niet zyn Harssens, zyn Inbeelding, en niet zyn Verstand, gingen altoos zwanger om Geld te verrooveren, doch hy ontbeerde het doorgaans, als die een algemeen Hulpmiddel voor allerley Soort

HET KOFFIEHUISNICHTJE
vervolg.

Ik kreeg een tweede aanbidders, die constant om me heen cirkelde als een krekel rond een bakkersoven, en zich verbeeldde dat hij zoveel voordeel genoot van mijn lonken, als dat dier warmte geniet bij de troostende vleug van een takkenbos. Die onderdanige en zeer gehoorzame slaaf was een jonge geneesheer, kersvers van de Leidse

Universiteit, een man die talent had voor kroeggeleerdheid maar geen talent voor staatkunde.

*Ik kreeg een
tweede aanbidders,
die constant om
me heen cirkelde
als een krekel
rond een
bakkersoven*

Die jonge geneesheer was niet alleen – zei hij – een goede dokter, maar meer een ervaren wondarts, want als hij maar het mes te pakken kreeg

waarmee een boer was gejaapt, kon hij de snee zo keurig dichten, dat je na een flink half uur het litteken niet eens meer kon zien. Zijn hoofd en niet zijn hersens, zijn fantasie en niet zijn verstand waren altijd druk met geld verdienen, maar het ontbrak hem daar meestal aan, want hij bezat middeltjes tegen alle soorten

Aert Schouman (1710-1792)

van Kwaalen bezat, uytgezondert voor de Armoede.

Die *Esculaap* had een onderaardsche Overdragt gepraktiseert, om *Kleefsche* Lucht te brengen binnen een alom beruchte Koopstad, om daar langs in de Hondsdagen de innerlyke Hette te koelen, in stê van met Rynsche Wyn en Bornwater. Ook kon hy ieder Smid en Klokkengieter voorzien van een Mathematische Blaasbalk, die gestadiglyk zou blaazen zonder dat die behoeften getrokken te worden door de loome Armen der verzengde Gezellen.

Hy vervulde de Couranten met een grooter Tal van Advertissemementen, als Meester *Jan Kerveltaart*, als den *Ridder* van den *Degen*, of als den eerst opdaagende *Goudaasche Machaon*; en dat ging zo ver dat zommige Zotten geen *Edamsche* Kaas meer wilden proeven, bevreesd voor de *Enkhuizer* Scheurbuyk. Hy was meestentyds zo vol Vuurs als of hy de Weerelt op den bol van zyn Hoed droeg, en hy was zo quistig met zyn Welspreekendheyt, als een Aap liberaal is met zyn Potsen. Ook was hy zo gul met zyn Latyn, als een jong Officier gereet is met zyn Fransche Vloeken; en *Ovidius* en *Petronius* moesten op ieder Moment binnen staan als Getuygen. Vorders gebruykte hy meer harde Benaamingen in zyn dagelyks Discoers, als 'er Knobbels zyn aan een Doorne wandelstok, zo dat ik by wylen niet wist of hy my vloekte, dan of hy my zegende.

Dat Heerschap was van zo een groote Gestalte, als of de Natuur hem tot een *Sant Kristoffel* had gedestineert in den *Antwerpschen Ommegang*, en daar by zo sterk in zyn Handen, als een Kasuaris in zyn Pooten. Hy was veelyds gekleet in het Zwart, als meest overeenkomende met zyn Ampt; en

kwalen, behalve tegen armoede.

Die *esculaap* had een onderaards tunnelsysteem bedacht om gezonde buitenlucht te brengen binnen een alom beruchte stinkstad, om daar in de heetste zomerdagen de inwendige hitte te koelen, in plaats van met Rijnse wijn en bronwater. Ook kon hij iedere smid en klokkengieter voorzien van een automatische blaasbalg, die constant zou blazen zonder dat hij bediend hoefde te worden door lome armen van verhitte knechten.

Hij vulde de kranten met een regen aan advertenties als Meester Jan Kerveltaart, als de Ridder van de Degen of als de Gloednieuwe Gouwse Ouwe, en dat ging zover dat sommige idioten geen Edammer kaas meer wilden proeven, bevreesd voor de Enkhuizer scheurbuik. Hij was vaak zo vurig of hij de wereld op zijn bol droeg en hij was zo kwistig met mooie praatjes als een aap met zijn streken. Ook was hij zo gul met Latijn als een jonge officier met Franse vloeken, en Ovidius en Petronius moesten elk moment in citaatvorm komen getuigen. Verder gebruikte hij meer scheldwoorden in zijn spreektaal, dan er knobbels zijn aan een doornen wandelstok, zodat ik af en toe niet wist of hij mij vervloekte dan wel zegende.

Dat heerschap had zo'n fors postuur, of de natuur hem tot Sint Christoffel had voorbestemd in de Antwerpse processie, en was daarbij zo sterk als een struisvogel in zijn poten. Hij was meestal gekleed in het zwart, als het best passend bij zijn ambt, en hij zag er altijd zo netjes uit als

hy zag 'er altoos zo net uyt als een verlakte Japansche Snuyfdoos, of als een versch geboende Ebbenhoute Lyst. Daar by was hy ten uysterste behaaglyk, en wel voornaamlyk voor de vrouwelyke Sexe, en zo gedienschtig, vleyent, en quispelent, dat hy nog beter voegde in een Juffers Slaapvertrek als een Boulonees Schoothondje, of als een Fransche Kamenier.

Op een tyd dat hy zig had geretireert op een Vriends Buytenplaats, min om het Vermaak van de groene Lente, als om de Vervolging van zyn ongeduldige Schuldeysschers, vereerde hy my tot Blyk van zyn Genegendheyt met de navolgende Missive.

DIERBAARE jonge JUFFER.

Het betooverent Gewelt van uwe Oogen, of schoon in een taamelyke tusschenwydte, heeft zo een vreeslyke Opgisting in myn Bloeds Omloop veroorzaakt, dat niets die kan stillen als een hartsterkende Verzekering van uw heylzaame Wederliefde. Uw doodelyke Schoonheyt heeft my uwen Patient gemaakt, en geen Geneesheer als uw Voorschoot kan my geneezen. Ik betuyg uw, Mejuffrouw, dat ik uw liever heb als Galeen of als Blankaart; en ik ben bereyt om myn Boeken te verzaaken, enkelyk om my te bevlytigen in de Natuurlyke Wysbegeerte van uw Bekoorlykheden.

een gelakte Japanse snuifdoos of een lijst van vers geboend ebbenhout. Daarbij was hij uiterst galant, en wel voornamelijk voor de vrouwelijke sekse, en zo gedienschtig, vleiend en kwispelend dat hij uitstekend zou passen in een damesboudoir als schoothondje of Franse kamenier.

Eens toen hij zich had teruggetrokken op een bevriend buitenhuis, minder om het genot van de groene lente dan op de vlucht voor ongeduldige schuldeisers, vereerde hij mij als blyk van zijn genegenheid met het volgende bericht.

Lieveling,

Het betoverend geweld van je ogen, hoewel ver van mij vandaan, heeft zo'n vreselijke versnelling van mijn bloedsomloop veroorzaakt, dat niets die kan stoppen dan een hartversterkende getuigenis dat de liefde wederzijds is. Jouw doodelyke schoonheid heeft mij tot je patiënt gemaakt en alleen de arts van je schoot kan mij genezen. Ik betuig je, liefje, dat ik liever jou heb dan de beste dokter aller tijden en ik ben bereid mijn boeken te laten staan, enkel om mij in te zetten voor het proefondervindelijk

Jan Steen (1625-1679)

Al had ik een Purgatie in myn Hart, en de Hel in myn Gewisse, zo kon ik niet meer verschrikt zyn als ik thans ben voor die vuurige Hartstogt die ghy hebt aangeblaazen in myn Ingewanden. Als ik waak zyt ghy het Voorwerp van myn Dichtkunde, en slaapende den Doel van myn Droomen.

Behalven de Koorts in myn Borst, tors ik nog een Uytzinnigheyt in myn Hoofd, twee kwaalen die gemakkelyk t'zamengaan in een Geneesheer, en in een Minnaar. Ik ben niet gemakkelyk in het Bed, en vry ongemaklyk gekleed, ik vlieg uyt myn Ledikant in de Middernacht, en ik spring rondom in de Maaneschyn om uw te zoeken. In 't kort Mejuffrouw, ik ben zo onordentlyk ter Liefde van uw, dat ik in alles munt op een Gek, ik staroog als een doode Kabelliauw, en ik loop om na myn staert als een behexte Kat, zo dat de Dood my *a Coup seur* een Beentje zal zetten, indien ghy my niet een verquikkende Koeldrank voordischt uyt den Apotheek van uw Behoorlykheden.

Uw quynende Geneesheer.
N. N.

Dewyl myn Gesteltenis nog geen Liefde kende, schooten alle die Minnaars met katoene Watten tegens een Diamanten muur, en hun Brieven en Deklarationen waaren zo vruchteloos, als de Sollicitationen van een Geldeloos Hoveling na een voornaam *Ampt*. Alleenlyk verbeelde ik my, dat 'er een boven gemeen Kleynood verhoolen ley in myn Juweeldoosje, dewyl 'er zo veel Schattendelvers op afstooven, om dat Kruykje met Roozen te ontdekken.

Ontrent die tyd kwam een ander Jason op de baan, om te zien of hy myn Gulde Vlies zou kunnen

onderzoek van je charmes. Zelfs al stak ik een laxeermiddel in mijn hart en de fik in mijn geweten, kon ik niet meer geschrokken zijn dan voor de vurige hartstocht die je mijn ingewanden hebt ingeblazen. Als ik waak ben je het voorwerp van mijn dichtkunde, en als ik slaap het doel van mijn dromen. Behalve de koorts in mijn borst, tors ik nog een toorts in mijn hoofd, twee kwalen die gemakkelijk samengaan in een arts en minnaar. Ik lig onrustig in bed, rustig met mijn kleren nog aan, schiet uit mijn ledikant midden in de nacht en spring rond in de maneschijn om jou te zoeken. Kortom, meisje, ik ben zo radeloos verliefd op je, dat ik in alles lijk op een gek, mijn oog staart als een dode kabeljauw, en ik loop mijn staart achterna als een behekste kat, zodat de dood mij stante pede onderuit stamp, als je mij niet een verkwikkende koele drank voorzet uit de apotheek van je bekoorlijkheden.

Je kwijnende Geneesheer N.N.

Omdat ik de liefde nog niet kende, schoten al die minnaars met katoenen watten tegen een diamanten muur, en hun brieven en verklaringen waren zo vruchteloos als de sollicitaties van een arme onderdaan naar een voornaam ambt. Alleen begreep ik dat er een bijzonder kleinood verborgen lag in mijn juweeldoosje, dat er zoveel schatgravers op afstoven om dat kruikje met rozen te ontdekken.

Rond die tijd kwam een andere Argonaut op de baan om te zien of hij mijn gulden vlies zou kunnen schaken. Die heer was

Caspar Netscher (1639-1684)

schaaken. Die Heer was een ryke Winkeliers Zoon, die by dag met een Zak met Geld onder den rechter Elleboog, en by nacht met een zilvere Degen op de linker Heup liep. Zyn verliefde Stormen wierden by myn Oom en by myn Meutje beschouwt met twee paar baatzuchtige Oogen, en gevolgelyk gaf men hem meer Gelegendheyt om met my te spreken en met my te handkolven, als aan de andere Mededingers. Doch schoon hy een jong Winkelier was, echter was hy zo dom niet

een rijke winkelierzoon die overdag met een zak geld onder de rechter elleboog en 's nachts met een zilveren degen op de linkerheup liep. Zijn verliefde stormen werden door mijn oom en tante bekeken met twee paar baatzuchtige ogen, en zodoende kreeg hij meer gelegenheid met mij te spreken en hand in hand te zitten dan de andere mededingers. Maar zelfs al was hij een nog jonge winkelier, hij was toch zo dom niet om plompverloren de haak in te slikken, hij knabbelde

eens, om zo plompverlooren den Hoek in te slikken, hy knabbelde maar effentjes aan het Aas, gelyk als de andere Spanbaerzen, die het Maagdoms Vorentje zогten op te snappen, zonder den Haak in de Kieuwen te krygen. Een Lengte goede Woorden, een Oosters Kargezoen gezuykerke Beloften, een Woordenboek van Westerbaans Kusjes, en zo veel Omhelzingen, als of hy de Maat wou neemen van alle myn Ledematen, hong hy onophoudelyk aan my te kost, om myn Hart te ontdooyen, om oneerlyke Neygingen in my uyt te broeden, en om my trapsgewyze achter over te doen buytelen. Ik moet bekennen, dat ik nu een ongewoone Wanorde in myn kleyne Weerelt begon te gevoelen, door al dat Kussen en stoeyen; en ik zal 'er nog toe doen, dat ik zomtyds zo kortademig wiert, en zo een Beeving in myn Deyen en in myn Knieschyven kreeg, dat ik ruggelings achter over docht te vallen, zonder dat ik eens kon gissen waar het my scheelde. Ik gevoelde nu dat ik trek kreeg na de t'Zamenspraak met een Man, en dat meer is ik begon de Mannen in het Algemeen te beschouwen met andere Oogen, ik smaakte hun Kussen met nieuwe Lippen, en alle die geringe Gemeenzaamheden, wel eer lastig en spooreloos, bevielen my nu beter als een Glaasje Geley van Framboisen na de Exercitie van de Theetafel. Dit was de tweede Omwenteling in myn onbezonne Gesteltenis, en nu zal ik myn Toehoorders het Karakter van een derde Minnaar geeven, in wiens Gezelschap ik een zeker iets gevoelde, dat ik gelyk als een Italiaansche Tonneelspeeldster beter zou kunnen beduyden met myn Gebaarden, als met myn Woorden.

alleen eventjes aan het aas, zoals andere koningsbaarzen die het blankvoortje wisten af te snoepen zonder de haak in de kieuwen te krijgen. Een stortvloed mooie woorden, een lading zoete beloften uit oosterse sprookjes, een register uit de liefdeslexicon en zoveel omhelzingen of hij de maat opnam van al mijn ledematen – daarop werd ik doorlopend getrakteerd; om mijn hart te ontgooien, om wellustige neigingen in mij uit te broeden, en om mij trapsgewijs achterover te doen buitelen. Ik moet bekennen dat ik inmiddels een ongewone wanorde in mijn kleine wereld begon te voelen door al dat kussen en stoeyen, en ik voeg er nog aan toe, dat ik soms zo kortademig werd, en zulke knikken in dijen en knieschijven kreeg, dat ik ruggelings achterover dacht te vallen, zonder dat ik maar kon gissen wat me scheelde. Ik merkte nu dat ik trek kreeg naar samenspraak met een man, en meer nog, ik begon mannen in het algemeen te bezien met andere ogen, ik smaakte hun kussen met nieuwe lippen en al die kleine vrijerijtjes, eerst lastig en ongewenst, bevielen mij nog beter dan een glaasje frambozengelei als toetje na de theetafel. Dit was de tweede omwenteling voor mijn naïef persoontje en nu zal ik mijn publiek de schets van een derde minnaar geven, in wiens gezelschap ik een zeker iets voelde, dat ik als een Italiaanse toneelspeelster beter zou kunnen duiden met gebaren, dan met woorden.

De Leest van die derde Galant was verdraaglyk, doch min schoon als hy zig inbeelde; voorts was hy niet mal genoeg om gedoemt te worden voor een Zot, nog had hy Verstands genoeg om door te gaan voor Wys, uytgezonderd in zyn eygen Bevatting. Hy was altyd zo net geschoent als een Dansmeester, gebruykende doorgaans een paar zwarte Schoenballen tegens een Handsavonet, zo dat het Spaans leer hem verstrekte tot een Spiegel; zynde daar by zyn vergulde Gespen bezet met Amersfoortsche Diamanten, tot een verschrikkelyke Last voor alle zwakke Oogen. Hy droeg zyn eygen Haair onder het Bewind van den vermaarde Lokkensnoeyer *Hamman*, en ieder Lok stond zo plegtiglyk in haar Omtrek, als een vuurenhouts Krol die zo even geschaaft is van een gladde Plank. Zyn Kleeders waaren altoos even proper gemaakt, en zyn Leywaat altyds zeer fyn en wit; echter kon men wel zien dat hy een *Delvenaar* by zyn Naauwgezetheyt, en een *Katoenkoop*er was by de Overdaadigheyt van zyn Dassen en Lobben. Hy was by uytneemendheyt Snaaks in zyn Gedrag, en alzo verplicht in woorden; maar hy had zig het Liegen zo eygen gemaakt aan geene zy van de Toonbank, dat hy niet wist op wat wyze hy de Waarheyt zou spreken op een vreemde Plaats. Ook was hy een groot Liefhebber van nieuwe Airtjes, en hy verzekerde dat 'er meer Verstand wiert vereyscht tot het berymen van een nieuw Lied, als tot het opstellen van een goed Sermoen.

Maar boven al was hy verzot op Paardryden, en een Togt na Ryswyk

*Hij droeg zijn
eigen haar onder
een pruik, en
iedere lok stond
zo plegtig op
z'n plaats als
de vurenhouten
krol van een
versgeschaafde
plank.*

Het uiterlijk van die derde aanbiddler kon er mee door, maar was minder knap dan hij zich inbeeldde; daarbij was hij niet mal genoeg om voor zot te worden versleten, noch had hij verstand genoeg om door te gaan voor wijs, behalve volgens hemzelf. Hij droeg altijd de nette schoenen van een dansleraar, een propje schoensmeer met borsteltje bij de hand, zodat hij zich in het luxe leer kon spiegelen, daarbij waren zijn vergulde gespen bezet met namaakdiamantjes tot het pijn deed aan zwakke ogen. Hij droeg zijn eigen haar onder een pruik van de vermaarde lokkensnoeier Knip, en iedere lok stond zo plegtig op z'n plaats als de vurenhouten krol van een versgeschaafde plank. Zijn kleren waren altijd even proper, en zijn linnen altijd zeer fijn en wit, al kon je wel zien dat hij een kruidenier was in zijn nauwgezetheid, en een koopman in de overdadigheid van zijn dassen en sjaals. Hij was zelden ondeugend in gedrag en steeds beleefd in woorden, maar hij had zich het liegen zo eigen gemaakt aan zijn kant van de toonbank, dat hij niet wist hoe hij de waarheid kon spreken op een andere plaats. Ook was hij een groot liefhebber van nieuwe liedjes, en hij verzekerde dat er meer verstand wordt vereist voor het berijmen van een nieuw lied, dan tot het opstellen van een knappe preek.

Maar bovenal was hij verzot op paardrijden, en een tocht naar Rijswijk om

om een Dief in Ketens te zien hangen, was zyn zevende Dags Uytspanning. Hy bewaarde zyn Spooren in Katoen om dat die niet zouden roesten, en hy kofferde zyn Engelsche Laerzen voor alle de Accidenten der vier Saisoenen in een daar toe gemaakte Doos, gelyk als een zuynig Hoveling zyn beste Staatsparuyk verzorgt. Hy meende zomtyds dol te worden om dat hy geen Gelds genoeg bezat om een Handvol Couragie te kunnen koopen. Daarenboven was hy een Aartsliefhebber van Weddingschappen aan te gaan, en vry gewoon van die te verliezen; zynde hy daar by zeer snapachtig over zyn Fles, van dat hy zyn Winkel had toegedamt tot de Poortklok begon te luyen.

Onze Onderlinge Liefde was geavanceert tot op het Afstooten van de Huwelyks Ladder, toen zyn Vader de vonken in de Neus kreeg, die aanstonds het Koffyhuys van myn Oom, en myn Gezelschap, interdiceerde aan zyn Zoontje, zo dat ik op nieuws wiert ingezet voor den naasten Bodbieder. Doch om den Leezer aan te toonen dat hy zyn Afscheid nam als een *Katoenkoop*er, zal ik uw het Verhaal van zyn alderjongste AfscheydMissive mededeelen.

GELIEFDE JUFFER.

Van alle die oude Deugenieten die zig ooit verrykten met het beleenen van Panden tegens Dertig per Cent, is 'er nooit een halsterriger Kaerel opgestaan als myn Vader; want op de geringste Kondschap van myn Kennis met UE., heeft hy my gedreygt met de Straf van een omgekeert Kleed, met een yle Beurs, en met nog ontrent zo veel

een dief in de kettingen te zien hangen, was een zondags uitje. Hij bewaarde zijn sporen in katoen opdat ze niet zouden roesten, en hij bewaarde zijn Engelse rijlaarzen voor alle eigenschappen van de vier seizoenen in een daartoe gemaakte doos, zoals een zuinige hofdienaar zijn beste staatspruik verzorgt. Hij kon soms dol worden omdat hij geen geld genoeg bezat om een handvol lef te kunnen kopen. Daarbij was hij een rasliefhebber van weddenschappen en eraan gewend die te verliezen, en daarbuiten zeer spraakzaam met de fles op tafel, van de sluiting van zijn winkel tot de stadspoort weer open ging.

Onze onderlinge liefde was in het stadium gekomen van huwelijkse dromen, toen zijn vader onraad rook, en aan zijn zoontje onmiddellijk het koffiehuis van mijn oom en mijn gezelschap ontzegde, zodat ik als nieuw werd ingezet voor de volgende spekkoper. Maar om de lezer te tonen dat hij zijn afscheid nam als een koopman, zal ik de inhoud van zijn allerlaatste afscheidsbrief mededelen.

Lief meisje,

Van al die oude deugnieten die zich ooit verrijkten met het belenen van panden tegen een opslag van dertig procent is er nooit een halsstarriger kerel opgestaan dan mijn vader, want op het eerste bericht van mijn betrekking tot jou, heeft hij mij bedreigd voor straf uit te kleden, met een lege beurs, en met ongeveer evenveel

Vloeken als 'er konnen gestouwt worden in het Hol van een Driedeks Oorlogsschip, indien Ik in uw niet staandsvoets kom de kat te steeken. Hy zweert by alle de in zyn Huys beleende Panden, dat hy my zo veel Zilver niet zal nalaten als 'er noodig is tot een Poppe vingerhoed, indien ik uw den bof niet kom te geeven; en hy voegt 'er nog by, Dat hy veel eer een Gasthuys voor vervalle Schaapedieven en voor alle verminkte Huysbraakpleegers zal oprichten, dan my zo veel Land na te laten als 'er vereyscht wort tot het planten van een grieksche P, voor het Sterflot van den *Guyt Kakus*. Hoe en op wat wyze zal ik my gedraagen ten opzichte van die Liefddadige Beloften, dierbaare Schoone? Ik ben benoodigt om Uw Raad, doch ik durf die niet te vraagen, bevreesst voor een dubbelzinnig Advies. Ik zal dan hoopen op het Toekomende, want myn Papa is reeds Tien jaaren lang, (den Hemel zy 'er voor gepreezen) waterzuchtig geweest, door zig zelve een Fles Wyn te weygeren als hy sterk eet, en door zulk schraal Bier in te gulpen op zyn ses Stuyvers Tabak, dat 'er zyn Mestverkens geen bek aan willen steeken. Uyt die Voortêkens besluit ik dat hy het zo lang niet zal uytharden als een Buffelsleere Kolder, en dan zullen en moeten zyn Genueesche Woekerpenningen door myn handen circuleeren.

Ik protesteer, schoone Juffer, dat uw Wederliefde altoos heylig zal zyn en verblyven aan het Geheugen van uw Dienaar, en dat ik uw na het Overlyden des gryze Papas zodaanige gonstige Voorwaarden zal voorstellen, dat je aanstonds uw tedere Schoot zult openzetten als een andere Danaë, om den gulden Regen

vloeken als er passen in het hol van een driedeks oorlogsschip, als ik je niet op staande voet de wacht aanzei. Hij zweert bij alles in zijn pandjeshuis dat hij mij nog niet genoeg zilver zal nalaten als er nodig is voor een poppenvingerhoed als ik jou de bons niet geef, en hij voegde er nog aan toe dat hij eerder een opvanghuis voor gevallen schapendieven en verminkte inbrekers zal oprichten, dan mij zoveel land na te laten als er nodig is voor het planten van een galg voor een bejaarde crimineel. Hoe en op welke manier zal ik mij gedragen ten opzichte van die liefdadige beloften, lieve schoonheid? Ik heb je raad nodig, maar ik durf die niet te vragen uit angst voor een dubbelzinnig advies. Ik zal maar hopen op de toekomst, want mijn vader leidt al tien jaar lang – de hemel zij geprezen – aan zwellingen in de spijsvertering, door zichzelf een fles wijn te ontszeggen bij de overvloedige maaltijd, en door zulk schraal bier te zuipen bij zijn rotzooitabak, dat zijn mestvarkens er de snuit voor zouden ophalen. Uit die voortekenen besluit ik dat hij het minder lang gaat uithouden dan een buffelleren jas, en dan zullen en moeten zijn beleende woekercenten in mijn handen terechtkomen.

Ik betuig, mooie dame, dat jouw liefde altijd heilig zal zijn en veilig in het geheugen van je dienaar, en dat ik je na het overlijden van mijn grijze papa zulke gunstige voorwaarden zal voorstellen, dat je prompt je tedere schoot zult openzetten om de gouden regen van je Delftse Zeus binnen te laten. Vergeef me dat ik de

van den *Delfsche Jupyn* in te neemen. Vergeefme dat ik de Eer niet heb om Uw te komen opwachten, want ik ben in myn Gemoed verplicht om eerst myn Vaders Erfenis, en naderhand myn Minnares te verzêkeren. Ik verblyf tusschen den Uyl en de Valk,

Uwe mistroostigen
Slaaf,
N. N.

Frans van Mieris (1635-1681)

*moed niet heb om je op te wachten, want ik ben in deze situatie verplicht om eerst mijn vaders erfenis en naderhand mijn minnares te verzekeren. Ik verblijf tussen hoop en wanhoop,
je mistroostige slaaf
N.N.*

Ik beken dat die Missive my vry netelig maakte, dewyl 'er er meer Raillery als Waarheyt in was vervat, waar door de Zoetemelk van myn Weder-liefde aanstonds verzuurde in Haat; en daar van gaf ik een Blyk, door dien origineelen Brief over te lêveren in de eygen Handen van zyn Vader, die hem flukx op het zien van die vriendelyke Uytdrukkingen onterfde, waar door dien voorzienige Galant op eene en dezelve stond zyn Vaderlyk Erfdeel, en zyn Maitres kwam te verquakkelen.

De Dankbaarheid dat juyst Register der Goedertierendheyt, had zyn verliefde Omarmingen, doordringende Woorden, en smaakelyke Kussen, zo breed opgeteykent op de Schuldley van myn Geheugenis, dat eer ik die nog kon uytveegen met de Spons der Vergetelheyt, een jong Officier een varsche

Ik beken dat dit bericht mij vrij benauwd maakte, vooral omdat er meer spotlust dan waarheid in zat, waardoor de zoete melk van mijn wederliefde prompt verzuurde in haat, en daarvan gaf ik een blyk door de originele brief te bezorgen bij zijn vader, die zijn zoon op het zien van die vriendelijke uitdrukkingen spontaan onterfde, waardoor die berekenende gladjanus op een en hetzelfde moment zijn vaderlijk erfdeel en zijn minnares verspeelde.

en daarvan gaf ik een blyk door de originele brief te bezorgen bij zijn vader, die zijn zoon op het zien van die vriendelijke uitdrukkingen spontaan onterfde

De dankbaarheid, als daad van barmhartigheid, had zijn verliefde omarmingen, doordringende woorden en smakelijke kussen zo breed opgetekend op de lat van mijn geheugen, dat voor ik die kon uitvegen met de spons der vergetelheid, een jonge officier een verse storm losliet op mijn wankel poortje. Die lentekrijger had een

Storm ontgon op myn waggelende halve Maan. Die LenteMars had een nieuw Air in zyn Hoflykheyt, en in zyn Gedrag, waar mee ik van te vooren onbekent was geweest, zynde hy zo gedienschtig, en nochtans zo vrypostig, dat zyn Ommegang my teffens ontstelde en verpligte. Hy won dan meer grond door die wyze van doen binnen de tweemaal vier en twintig Uuren, als zyn Voorzaaten hadden geconquesteert in twee Maanden. Ik vatte een welgevallen op voor zyn martiaale Liefdehandel, en ik wiert in het kort zo verzot op een rood Kleed, als een groene Vorsch happig is na een scharlaken Lapje; ja alhoewel ik tot op die tyd toe al ommers zo veel haat had opgevat tegens een gekookte Kreeft, als een Jood een Weerzin betuygt tegens een gebrade Ham, echter kreeg ik nu smaak in die Visch, ten respekt van de Schel, en ik verzoende my met myn voorgaande Walg. Myn bemoste Burgt was nog geen Acht en veertig Stonden gebloqueert geweest by myn nieuwe dwaalende Ridder, of hy had alle myn voorgaande Minnaars vernestelt uyt het Spinrag van myn Geheugenis, waar door ik my alzo vergeetachtig bevond te zyn, als de beruchte Mevrouw *Pannestruyf*, die pas veertien dagen getrouwt geweest zynde aan haar tweede Man, na den Naam van haar eerste Man wiert gevraagd, waar op zy repliceerde; *Waarlyk, den Naam van myn eersten Man is my 't eenemaal ontschooten.*

ADVERTISEMENT.

Verwacht toekomende Maandag de Overgaave van NICHTJES Liefdeburgt, die reeds de Chamade slaat, doch die zig op Genade en op Ongenade zal overgeeven.

nieuw elan in hoffelijkheid en gedrag, dat ik tot hiertoe niet kende; zo gedienschtig en tegelijkertijd zo vrijpostig, dat zijn beleg mij zowel afstootte als aantrok. Hij won dan ook meer grond door die manier van doen binnen tweemaal vierentwintig uur, dan zijn voorgangers hadden behaald in twee maanden. Ik liet mij zijn oorlogszuchtige liefdeshandel welgevallen, en ik werd kortom zo verzot op zijn rode uniform als een jonge stier happig is op een scharlaken lap, ja, hoewel ik tegen die tijd al zo'n hekel had aan gekookte kreeft als een jood aan een gebraden varkensham, kreeg ik nu trek in dat dier vanwege die rode huid, en ik bedwong mijn vroegere walging. Mijn bemoste burchtje was nog geen achtenveertig uur belegerd door mijn nieuwe dolende ridder, of hij had al mijn voorgaande aanbidders gewipt uit het spinrag van mijn geheugen, waardoor ik net zo vergeetachtig bleek te zijn als de beruchte mevrouw Wentelteefje die na veertien dagen huwelijk met haar tweede man, naar de naam van haar eerste werd gevraagd, waarop zij antwoordde: "Eerlijk, de naam van mijn eerste man is mij totaal ontschoten."

AANKONDIGING

Verwacht komende maandag de overgave van nichtjes liefdesburcht, die reeds de trom tot onderhandelingen slaat, maar onvoorwaardelijk zal capituleren.

*Maandag, den 27.
January 1727.*

Ille meae Spolium Virginitatis habet.

Den *Echo des Weerelds* heeft het COFFYHUYS NICHTJE in een gevaarlyker Omvallendheyt, als *Omstandigheyt* laten zitten op haar Klaverezoodje, des zal hy het nu de behulpzaame hand toesteecken om het op te beuren na den Val, of schoon de Juffers doorgaans na diergelyke Vallen verreyzen met verdubbelde Krachten, en ... maar ginds ziet hy het na de Overgave achterover hellent Roosje zelfs op het Papiere Tonneel komen aanstryken, om de Toehoorders die liefvallige Operatie met zyn karmyne Lipjes, doch met een eerbaare Omschryving, voor te leezen.

Het COFFYHUYS NICHTJE vervolgt haar Avontuur.

Ik beken dat ik geen doorgaande Begrip van de Liefde had gevoelt tot op dat Moment, en ik beley dat het *Mars* en niet *Kupido* was die my kon grieven. Alle die van een korte duur voorgaande Warmtens waaren alleenlyk de Uytwerksels van zommige aanprikkende Vrydommen, Vrydommen die de Natuur verkreuken voor het Tegenwoordige, en die onze Hartstogten rypen tot die malzoete Gemeenzaamheyt, waar in ik als nog een Vreemdeling was, gelyk als Kussen, Drukken, Omhelzen, en al zulke Dartelheden, die losse Gedachten verwekken, ligtvaardige Begeertens baaren, de Tetten verwarmen, en een behaaglyke

*Maandag,
27 januari 1727*

“Hij heeft mijn maagdelijkheid buitgemaakt”

Ovidius, uit Heldinnenbrieven

De *Echo van de Wereld* heeft het Koffiehuisnichte in hachelijke toestand, met de witte vlag uit, laten zitten op haar klaverbedje, daarom zal het nu de behulpzame hand toesteken om haar op te beuren na de val, hoewel de dames doorgaans na dergelyke valbeurten verrijzen met verdubbelde kracht en... Wacht, ginds ziet hij het na de overgave achteroverhellend roosje zelfs op het papieren toneel komen aanstryken, om de toehoorders die liefvallige operatie met rozerode lipjes, maar met een gekuiste omschrijving voor te lezen.

HET KOFFIEHUISNICHTE vervolgt haar avontuur.

Ik beken dat ik geen volledig begrip van de liefde had tot op dat moment, en ik beken dat het de oorlogsgod Mars was en niet Cupido die mij kon kwetsen. Al die opwarmertjes waren alleen het gevolg van prikkels, vrijheden die de natuurlijke onschuld roeren en hartstochten rijpen tot dat wonderzoete samenzijn, waarin ik nog een vreemdeling was, als kussen, duwtjes, omhelzingen en al die dartelheden, die loszinnige gedachten opwekken, lichtvaardige verlangens doen ontstaan, de tepels verwarmen, en een behaaglijke kietel aan de drift van jonge schepselen geven, al zijn ze nog zo onwetend of onschuldig.

Joshua Reynolds (1723 - 1792)

Kitteling' aan de Neyging der jonge Schepselen geeven, of nog zo onweetent of onnoozel. Doch nu gevoelde ik my schielyk in een geheel andere Omtrek die zo ver ging, dat ik met hem de gantsche Weerelt zou hebben willen rondom zeylen, al was hy maar een Scheeps pluymgraaf geweest; ook zou ik hem zyn Knapzak hebben nagedraagen als een simpel Musketier, gelyk als een Ketelappers Hond die zyn Meesters Maale nasleept. Ja hoe jong, hoe zeedig, en hoe ongeschonden ik ook was, echter zou ik hem op de minste naadering van eenig Gevaar onder myne Flenelle Onderrok hebben verstooken, om zyn Leeven te bergen. Ik was ongerust als ik hem niet zag, en ik was niet gerust als ik hem zag, uytgezondert als hy my een hartelyke Kus, of een vriendelyke Neep gaf, tusschen Deur en Dorpel. Hy vernieuwde zyn Bezoeken en zyn Verzoekschriften, zo dikmaals als myn Ooms Afweezendheyt hem daar toe de Gelegendheyt verschafte; want myn Oom bewust dat hy een echte Zoon van Mars was, die Hondert Hoepelrokken bestormde tegens eene Stad, waarschouwde my voor zyn verleydende Tong, die meer jonge Meysjes had verwonnen, als zyn Degen Vyanden had verslaagen. Doch beyde myn Ooms en Meutjes vrees was te vergeefs, want gelyk als een Mug aansnort op de ontstooken Kaers, begeerde ik my ook niet te laten afwyzen voor ik myn Maagdenwieken had zien, en voelen verzengen.

In het Begin van de Lente (ha wat een gevaarlyk Saisoen voor een graage Maagd!) trok myn Meutje voor een dag a ses na de Buytenplaats van een Vriendin, en die

Maar nu voelde ik mij langzaamaan toe aan een heel andere horizon, die zo ver ging dat ik met hem rond de hele wereld had willen zeilen, al was hij maar de dekjongen geweest; ook zou ik hem zijn knapzak hebben nagedragen als een simpele soldaat, of zoals een ketellappershondje zijn meesters maal meesleept. Ja, hoe jong, hoe zedig, en hoe ongeschonden ik ook was, toch zou ik hem bij de eerste nadering van gevaar onder mijn flanellen onderrok hebben verstopt om zijn leven te redden. Ik was ongerust als ik hem niet zag, en ik was niet gerust als ik hem zag, behalve als hij mij een hartelijke kus of een vriendelijk kneepje gaf in het voorbijgaan. Hij vernieuwde zijn bezoeken en verzoekschriften zo vaak als mijn ooms afwezigheid hem daartoe gelegenheid gaf; want mijn oom, wetend dat het een echte krijger was, die honderd hoepelrokjes bestormde per stad, waarschuwde mij voor zijn verleidende tong die meer meisjes had gewonnen dan zijn degen vijanden had verslagen. Maar de angst van zowel mijn

oom als mijn tante was vergeefs, want zoals een mug aansnort op de aangestoken kaars, zou ik mij niet laten afwijzen vóór ik mijn maagdenvleugels had zien en voelen verzengen.

Aan het begin van de lente – ha, wat een gevaarlijk seizoen voor een gretige maagd! – trok mijn tante voor een dag of zes naar de buitenplaats van een vriendin,

*Ik was ongerust
als ik hem niet
zag, en ik was
niet gerust als ik
hem zag*

Gelegendheyt greep myn Oom by het haar, om 's Ochtends een Beevaard na de *Flesjes*, en 's Namiddags een Pelgrimasie te doen na den *Doelen*, welke dorstige Bevaarden aan myn Minnaar de Occasie gaaven, om myn Gehoor te kittelen met zyn Krygskundige Welspreekendheyt; en om my, of schoon van verre, een wonderlyken Indruk te geeven van dat verrukkent Genot, dat ik niet kende als door Droomen. Ondertusschen moet ik hem die Eer geeven dat hy my nooit let onzedigs voorley, nog in Woorden nog in Werken; alhoewel ik t'zedert niet duysterlyk ondervond, dat het hem op die tyd aan een bekwaame Gelegendheyt haperde.

Op die wyze vervolgde hy zyn

Minnereyen, tot dat hy zo een volmaakt Conquest had geobtineert over myn Ziel, als ooit een doolent Ridder verkreeg over een betooverde Infante; of schoon hy my nog niet had gegrieft met zyn Lans, gelyk als een tweede *Sint Joris*, of uytgerekt op de grond neergevelt, als den Draak van *Sinte Margriet*. Om myn Leezer eens aan te toonen wat een schoon Man, en wat dapper RustbedKampioen hy was, in myn Oogen, zal ik hem slegts in het Graauw afschetsen, achtervolgens ik hem beschouwde langs de schemerende Blikken der Liefde, die de Voorwerpen onvolmaakt voorstelt gelyk als zommige hoetelende Konterfytsschilders.

* Myn Galant voerde Tien duyzent *Adonissen* in alle de Trekken van zyn Tronie, en was altoos zo fluks als een jong Erfgenaam die juyst zyn Vader heeft

en die gelegenheid pakte mijn oom bij de kop om 's ochtends een bedevaart naar De drie Flesjes en 's middags een pelgrimage te doen naar De Doelen, welke dorstige bedevaarten aan mijn minnaar de gelegenheid gaven om mijn gehoor te kietelen met zijn krijgskundige welsprekendheid, en om mij, zij het van een afstand, een wonderlijke indruk te geven van dat verrukkelijk genot, dat ik alleen kende uit dromen. Ondertussen moet ik hem nageven dat hij mij nooit iets onzedigs voorstelde, noch in woorden noch in daden, hoewel het me achteraf duidelijk werd, dat het hem toen aan een goede gelegenheid ontbrak.

Op deze wijze vervolgde hij zijn vrijerijen tot hij zo'n volledig macht had gewonnen over mijn ziel, als ooit Don Quichot verkreeg over zijn betooverde Dulcinea, hoewel hij mij nog niet had doorspietst met zijn lans als een tweede Sint Joris, noch lag ik uitgestrekt op de grond als de getemde draak van Sint Margriet. Om mijn lezer eens te tonen wat een knappe man, en wat een dapper bedkampioen hij was in mijn ogen, zal ik hem slechts ruw schetsen, zoals ik hem bekeek met de schemerende blik van liefde, die de voorwerpen even weinig volmaakt voorstelt als stuntelige portretschilders.

(*tussenkop in de Echo* De lezer gelieve eens aandachtig het volgende portret van een jonge officier te lezen!)

Mijn galant voerde tienduizend Adonissen in de trekken van zijn tronie, en was altijd zo snel als een jonge erfgenaam die juist zijn vader heeft begraven. Hij had veel

ondergedompelt. Hy had veele opmerkelyke Daaden verricht als Student tot *Leyden*, en geen kleyne Wonderen uytgevoert in tyde van Vreede, zo dat leder Man voor hem moest schrikken, en leder Juffer hem moest beminnen. Daar was geen Bataille voorgevallen, t'zedert de laatste Peys, of hy had zig 'er altoos in het midden in gevonden, en alhoewel de Ruyters en Soldaaten al zo dik om en by hem nedervielen als afgeschudde Kroosjespruymen, echter was hy altoos kosteloos en schadeloos dien Dans ontsprongen. Hy en zyn Generaal sloegen de handen in malkander, en leyden hun Hoofden t'zamen, zo dat 'er geen Aanslaagen wierden geformeert waar in hy niet ruym zo veel deel had als zyn Generaal.

Hy sprak nooit minder dan van Persoonen van het eerste Fatsoen, en den Prins van * * * en hy waaren zo groot als een paar Lintweevers. Den Staat had zo veel Achtting opgevat voor zyn Persoon, dat hy alles kon verkrygen met eene Vraag, doch hy begeerde geen hooger Post als die van Vaendrig, voor dat hy een Vyandelyken Veldmaarschalk had gevangen genomen met eygen Handen. Nooit had hy zig onbeleefd gedraagen tegens eenige Krygsgevangenen, maar die altoos Losgelaaten op hun Woord van Eer. Hy was geboren onder de Invloeiing van het Gestarnte Mars, waar door hy een bovennatuurlyke Zucht gevoelde voor

opmerkelijke streken uitgehaald als student te Leiden, en grote mirakels uitgevoerd in vreedestijd, zodat elke man bang van hem werd, en elk meisje hem aanbad. Er was geen oorlog sinds het vrede is, of hij had in het brandpunt gestaan, en hoewel ruiters en soldaten om hem heen neervielen als kersenpruimen, was hij altijd zonder schade en schande de dans ontsprongen. Hij en zijn generaal sloegen de handen in elkaar en staken de koppen bij elkaar zodat er geen onderneming op touw werd gezet waar hij niet minstens zo'n aandeel in had als zijn generaal.

Caspar Netscher (1639-1684)

Hij sprak alleen over personen van de hoogste rang, en de prins van X en hij waren zo dik met elkaar als gildebroeders. De

staat had zoveel achting opgevat voor zijn persoon, dat hij alles kon krijgen wat hij vroeg, maar hij begeerde geen hogere post dan die van reserveofficier, voordat hij een vijandelijke veldmaarschalk gevangen had genomen met eigen handen. Nooit had hij zich onhebbelijk gedragen tegenover krijgsgevangenen, maar die altijd losgelaten op hun woord van eer. Hij was geboren onder invloed van de planeet Mars, waardoor hij een buitenaardse drang voelde om te vechten, zodat hij sterker

het Vegten, zulks dat hy meer verlangde na een snik-heete Bataille, als na een snikheete Maaltyt. Hy had (den Hemel was 'er voor gedankt) meenig stout Man den hals gebrooken zo hier als daar, maar nooit zou hy een Droppel 's Vyands Bloed hebben gestort in koelen bloede. Hy was zeer gespraak-zaam in zyn Ommegang, en by uytnemendheyt behaaglyk in alle Gezelschappen, en hy verzwolg Liever een Affront hoe het ook was, dan dat hy de geringste Onlust zou hebben veroorzaakt aan de Heeren of aan de Dames. Hy beminde een Man van een goede Opvoeding, doch hy haate een geleert Kaerel als de Pest. Hy was een Dood vyand van een Roomsche katolieke, en hy zwoer dat hy zyn Religie zou handhaaven, of hy wou des Duy**s zyn, tot zo lang als hy gaapen of geeuwen kon. Hy verzette zyn Paruyk zo dikmaals als een Mos hippelt van Tak op Tak, want hy kon geen twee Uuren aan een Stuk onder zyn Paruyk zitten loeren, als een Uyl in een Wilgeboom. Zyn Licghaam was als een wasche Pop, en zyn Kleeders verstrekten een Model aan de Snyderistery. Zyn Tong was het Orakel, der Liefde, en zyn Persoon het Juweel der schoone Juffers.

Ontrent die tyd dat de Minnevlam myn Zinnen ten naasten by verteert, en myn ontvonkte Ziel had verbrand tot Tondel, wiert myn Vaendrig geordonneert om na zyn Garnisoen te keeren, waar op hy my de navolgende Brief liet toekomen, en zyn oprecht Voorneemen te kennen gaf in deze Termen.

Zijn lichaam was gaaf als een wassen pop en zijn kleren waren een voorbeeld voor de kleermakerij. Zijn tong was het orakel van liefde, en zijn figuur een juweel voor knappe meisjes.

verlangde naar een bloedheet gevecht, dan naar een warme maaltijd. Hij had (de hemel zij gedankt) menig dapper man de nek gebroken zo hier en daar, maar nooit zou hij een druppel vijandelijk bloed hebben gestort in koelen bloede. Hij was zeer spraakzaam in zijn omgang, en bij uitstek op zijn gemak in elk gezelschap, en slikte liever een belediging, hoe erg ook, dan dat hij het geringste ongemak zou hebben veroorzaakt bij de heren of de dames. Hij hield van mensen met een goede opvoeding, maar haatte gestudeerde kerels als de pest. Hij was een doodsvijand van de roomse kerk, en zwoer dat hij zijn protestants geloof zou handhaven, of eerder een ketter werd tot zo lang als hij gapen of geeuwen kon. Hij verzette zijn pruik zo vaak als een mus hupt van tak tot tak, want hij kon geen twee uur aan een stuk onder zijn pruik zitten loeren als een uil in een wilgenboom. Zijn lichaam was gaaf als een wassen pop en zijn kleren

waren een voorbeeld voor de kleermakerij. Zijn tong was het orakel van liefde, en zijn figuur een juweel voor knappe meisjes.

Tegen de tijd dat het liefdesvuur mijn zinnen zowat had verteerd, en mijn ontvlamde ziel had verbrand tot smeulend briket, kreeg mijn vaandrig het bevel om naar zijn garnizoen terug te keren, waarop hij mij de volgende brief liet toekomen en zijn oprecht voornemen te kennen gaf in deze termen...

Jan Ekels de Jonge 1759-1793)

DIERGELIEFDE SCHOONHEYT.

Alhoewel de Liefde zo eygen is aan een Officier, als de Haver aan een Paerd, of als jong Lamsvlees eygen is aan een Leeuw; echter is het Huuwelyk zo verschrikkelyk voor een Krygsman, als een Zweep aan een Aap, of als een Endje Dags verschrikkelyk is aan een Matroos. Alhoewel ik gaarn beken dat ik uw Schoonheyt bemin, dat ik verzot ben op uw Bekoorlykheden, en dat ik my vereert acht met uw Wederliefde, echter is het Huuwelyk, dat de Graagte der Liefdes Appetyt verstompt, en het Genot door Zorgen overzwaayt, geen Staat voor een Man die zyn Brood met de Spaa van zyn Degen opdelft, en die als 't de Noot

Lieve schoonheid,

Hoewel de liefde hoort bij een officier als haver bij een paard, of jong lamsvlees bij een leeuw, is het huwelijk zo verschrikkelijk voor een militair als een zweep voor een aap, of de geseling met een eindje touw voor een matroos. Al beken ik graag dat ik je schoonheid bemin, dat ik verzot ben op je charmes, en mij vereerd voel door je wederliefde, toch is het huwelijk, dat de liefdeshonger verstillt, en het genot met zorgen overwoekert, geen staat voor een man die zijn brood met de schop van zijn degen delft, en die als de nood het vereist zijn weg door zijn vijanden moet graven om een goed middagmaal te bekomen.

vereyscht zyn Weg door zyn Vyanden moet graaven om een goed Middagmaal te bekomen. De Zeeluyden zyn als dol om dienst te neemen op de Hoepelroks Vloot van *Hymen*, en zy willen een Wyf hebben tot een vaste Kooi om op te rusten op hun te rugkomst, en om geeert te worden met de achtbaare Benaamingen van Man en van Vader; doch zo 'er niet zo veel Halvemaansdragers zyn gemaakt t' zedert de Scheepsbouw van het eerste Transportschip, als 'er t' zedert de laatste Vyf Eeuwen gedroogde Schollen en Scharren zyn geroofd te *Katwyk* aan de Zee, dan zal ik het *Heydelbergsche* Wynvat uytdrinken tot een *Rotterdams Barneveltje*, en de Fortifikatien van *Bergen op den Zoom* opeeten tot een Ontbyt. Uyt dien hoofde zyn wy Land-Officieren al ommers zo benaauwt voor het Huuwelyk, als een raazende Kat afkeerig is van varsch Water, en dat kan ons niemand ontleggen. Doch zo ik uw Ziel mogt hebben gekneed tot Medelyden, en ghy uw Persoon gelieft te betrouwen tusschen myn verlangende Bouten, zonder den Artykelbrief des Huuwelyks, zult ghy my zo een beminnellyk en zo een eerlyk Officier bevinden te zyn, als ooit een jonge Maagd uytkipte om het eerste Bloeyssel van haar Zuyverheyt aan op te offeren. Na dat wy wederzydsche Proeven zullen hebben genomen van elkanders wederzydsche Omhelzingen, en zo wy dan ondervinden dat onze Humeuren zo wel overeenkomen, als onze Licghaamen, zal ik veel ligt my met 'er tyd gewennen aan het Huuwelyksspook, en voor of na, schoone Engel, is een en het zelfde.

Indien ghy nu gelieft en uw durft betrouwen aan myn Zorg, verzeker ik uw, dierbaare Schoone, dat ik alles zal doen

Zeelieden willen dolgraag dienst nemen op hoepelroks huwelijksboot, en willen een vrouw als een vaste kooi om op te rusten bij hun terugkomst, en om geëerd te worden met de achtbare benamingen van man en vader, maar als er niet zoveel hoorndragers zijn gemaakt sinds de scheepsbouw van de ark van Noach als er de laatste vijf eeuwen gedroogde schollen en scharren zijn geroofd te Katwijk aan Zee, dan zal ik het Heidelbergse reuzenvat leegdrinken als was het een Rotterdams neutje en de nieuwe vesting van Bergen op Zoom opeten als ontbijt. Alleen daarom al zijn wij landofficieren immers zo benauwd voor het huwelijk als een razende kat afkerig is van koud water, en dat kan niemand ons afleren. Maar als ik je ziel mag hebben bewogen tot medelijden, en jij je lichaam vertrouwt tussen mijn verlangende benen zonder huwelijkscontract, zul je in mij zo'n beminnellyk en eerlyk officier vinden, als ooit een jonge maagd uitkoos om het eerste bloed van haar zuiverheid aan op te offeren. Nadat wij wederzijdse proeven zullen hebben genomen van elkaars omhelzingen, en dan ondervinden dat onze temperamenten zo goed samensmelten als onze lichamen, zal ik mij eenvoudiger met de tijd wennen aan het huwelijks spook, en voor of na het huwelijk, schone engel, is een en hetzelfde.

Als je zin hebt en je durft toe te vertrouwen aan mijn zorg, verzeker ik je, dierbare schoonheid, dat ik alles zal doen voor jou, wat een jonge maagd kan verwachten van een jong officier, redelijkerwijs. Ik heb vandaag een order ontvangen om mij morgen te begeven naar Menen of Ieper, aan de barrière met Frankrijk, dus als

voor uw Persoon, wat een jonge Maagd kan verwachten van een jong Officier, redelyker wyze. Ik heb van daag een Order ontvangen om my op Morgen te begeeven na *Meenen* of na *Yperen*, derhalven zo het uw lust om my te vergezelschappen op de hier voorens genoemde Voorwaarden, wil ik uw van deezen Avond verwachten in de Herberg van **, op de ***Gragt, tusschen zeven en acht Uuren, alwaar ik uw zal ontvangen met opene Armen, met een oprechte Ziel, en met een gezond Licghaam, en als dan zullen wy een Overslag maaken van onze toekomstende Reys. Ik verblyf in een ongeduldig Verlangen,

Uw getrouwe Minnaar,
N. N.

Die verbaazende Brief was een Donderslag op myn Ziel, en wierp myn achter over in een Leuningstoel, dood als een Pekelharing voor eenige Ogenblikken; doch eyndelyk zo veel Adem winnende als 'er vereyscht wiert om een diepe Zucht op te pompen, begon ik te overweegen, dat ik geen Reden altoos had om my zo te ontstellen, dewyl ik myn Minnaar kon bezitten als het my luste en geliefde, uytgezondert een kleyne Plegtigheyt die doorgaans volgt na de Toestemming, en die de Bies is waar mee het Hekken wort gesloten. Ik liet dan de Liefde en het Huuwelyk voor de vuyst hun Hart ophaalen in myn Boezem, maar de Liefde won eyndelyk een volmaakte Overwinning, door my wiskonstiglyk aan te toonen, *Dat de Trouw niets anders was als een tierannisch Beslag, gelegd op de Scheepsvrydom der Natuur, daar de Liefde in tegendeel een vrye Commercie vergunt aan een Iegelyk, en haare Havens open zet*

*het je wat lijkt om mij te vergezellen op de hiervoor genoemde voorwaarden, verwacht ik je vanavond in de Herberg van X op de gracht tussen zeven en acht, waar ik je zal ontvangen met open armen, een oprechte ziel en een gezond lichaam, en dan zullen wij een plan maken van onze komende reis. Ik verblijf in ongeduldig verlangen,
je trouwe minnaar N.N.*

Die verbazende brief was een donderslag in mijn ziel, en wierp mij achterover in mijn leuningstoel, dood als een pekelharing voor een paar ogenblikken, maar tenslotte zoveel adem winnend als er vereist werd om een diepe zucht op te pompen, begon ik te overwegen dat ik geen blijvende reden had om me zo te ontstellen, terwijl ik mijn minnaar kon bezitten als het mij beluste en beliefde, afgezien van een kleine plechtigheid die doorgaans volgt na de toestemming, en die de haak is waarmee het hek wordt gesloten. Ik liet dan liefde en huwelijk op de vuist gaan in mijn boezem, maar de liefde won uiteindelijk een volmaakte overwinning, door mij logischerwijs aan te tonen, dat trouw niets anders is dan een tiranniek beslag, gelegd op de vrije vaart, terwijl liefde daarentegen vrije handel vergunt aan iedereen en haar havens openzet voor alle natiën. Ook dwong de liefde mij te overwegen, dat

voor alle Natien. Ook noopte my de Liefde om te overweegen, Dat als myn Minnaar nors, koppig, en my wars mogt komen te worden, ik als dan zo wel op vrye Schaatsen reed als hy, want dat die Spys die den Een walgde, een Lekkerny was voor een Tweede, zynde die Vrouw rampzalig die altoos moet geketent blyven aan een Man, daar zy vry zynde de kust en de keur kan hebben van Duyzent Liefhebbers. Daar en boven had ik eens hooren zeggen van een Persiaansche Zyweever, *Dat de Vryheyt en de Verandering de Ouders zyn van de Wellust*, en met die Laaste Zinspreuk liet ik myn Sloepje in de ongestuymige Zee der ongeoorloofde Liefde afloopen.

Daar op zakte en pakte ik myn beste Meubelen, doch met zo een Onsteltenis dat ik een paar Zakjes Ses d'halven van myn Meutje 'er by inpakte, zonder dat ik wist wat ik dee; en toen vloog ik onnoozele Duyf in de Klaauwen van myn Scharlaken Kuykendief, die my met dat Soort van een Verlangen zat op te wachten, dat uw den *Echo des Weerelds* beter zou kunnen uytleggen, als een Troep Waarzeggende Heydinnen.

Het is in het Vermoogen niet van een jonge Juffer om de Vervoering myns Minnaars uyt te drukken, zynde zyn Verrukking zo groot, en zyn Begeertens zo toomeloos, dat hy zig naauwelyks kon wederhouden van op dat Moment een Offerhande te maaken van myn Zuyverheyt, en ik moest boven myn Macht Worstelen om my te verdêdigen tegens dien meer dan Bataafschen Storm Na dat ik dan met een zwoegende Boezem en met bloozende

als mijn minnaar nors, koppig, en dwars mocht worden, ik net zo op vrije schaatsen reed als hij, want dat het hapje dat de een deed walgen, een lekkernij was voor een tweede, en terwijl een echtgenote altijd rampzalig geketend moest blijven aan een man, kon ik als vrijgezel de kust en keur hebben van duizend minnaars.

Daarbij had ik eens horen zeggen door een zekere zijdevever dat "vrijheid en verandering de ouders zijn van een leuk leven" en met die laatste zinspreuk liet ik mijn sloepje in de onstuimige zee van verboden liefde afglijden.

Daarop zakte en pakte ik mijn belangrijkste bezittingen, maar in zo'n paniek dat ik een paar zakjes geld van mijn tante mee inpakte, zonder te weten wat ik deed, en toen vloog ik, onnoozele duif, in de klauwen van mijn rode kiekendief, die mij met het soort verlangen zat op te wachten,

dat de *Echo van de Wereld* beter kan uitleggen dan een troep waarzeggende zigeuners.

Het ligt niet in de macht van een jong meisje om de vervoering van mijn minnaar te beschrijven; zijn verrukking was zo groot en zijn begeerte zo toemeloos, dat hij zich nauwelijks kon beheersen prompt een offer te maken van mijn zuiverheid, en ik moest boven mijn macht worstelen om mij te verdedigen tegen zijn meer dan Bataafse stormloop. Nadat

ik met zwoegende boezem en blozende wangen de zwakheid van mijn geslacht en de overgave van mijn verliefde ziel

*Daarop zakte
en pakte ik
mijn belangrijkste
bezittingen,
maar in zo'n
paniek dat ik een
paar zakjes geld
van mijn tante
mee inpakte,
zonder te weten
wat ik deed*

Wangen de Zwakheyt van myn Sexe, en de Overgaave van myn verliefde Ziel had beleeden, en na dat ik openhartiglyk had bekend, dat ik my door en door kwam onderwerpen aan zyn Genade, gelyk als een Slachtoffer aan den Verwinnaar, ontfont hy die Aanbieding met Zuchten, met Traanen, en met een daar toe geprepareert Avondmaal, en dat gedaan zynde pakten wy ons in een daar toe bestelt Sleedje, dat ons zonder eenig ongemak transporteerde in zyn Logement. Wat zal ik nu zeggen, nog gaave jonge Maagden, en kan het zyn, nog onbezoedelde Jongelingen? Niets anders, zeg ik, dan dat ik een Juweel liet bederven in een Minuyt, waar mee Achtien Jaaren 't zoek waaren geraakt om dat op te queeken en te polysten. De Omschryving van die Nachts-Avontuur zou al te dartel zyn voor het heylig Gehoor der Jonge onervaare Maagden; en die Dames die de Verrukkingen der Liefde kennen zyn Wyzer in de Daad, dan myn Woorden die konnen maaken. Ik zeg dan maar alleenlyk dat ik een Zeker iets genoot, dat de Lieve Ervaarendheyt ons kan doen smaaken, en geen Uytleggingen der Filosoofen.

En nu had ik myn Afscheyd genoomen van Vestas Zuyverheyt, en ik had myn Appetyt begonstigt met een overvloedige Maaltyd van *Diones* Lekkere Spys, eer dat het Feest nog eens was geheylygt; een Voorbeelt dat meer Nabeelden zal hebben als de Zelfsmoord van de Romeynsche *Lukretia*. Daagsch daar aan vertrokken wy na

had beleden, en nadat ik openhartig had bekend dat ik mij door en door kwam onderwerpen aan zijn genade, als een slachtoffer aan de overwinnaar, ontving hij die aanbieding met zuchten, tranen en een daartoe geprepareerd avondmaal, en vervolgens stapten wij in een daarvoor besteld koetsje, dat ons zonder verder oponthoud transporteerde naar zijn logement. Wat zal ik nu vertellen, nog gave jonge maagden, en zo mogelijk, nog onbezoedelde jongeren? Niets anders zeg ik, dan dat ik een juweel liet bederven, waarvoor achttien jaar nodig was geweest om te volgroeien en te polijsten. De omschrijving van dit nachtavontuur zou al te dartel zijn voor de heilige oortjes van jonge onervaren maagden, en de dames die de verrukkingen van de liefde kennen zijn al wijzer in de daad, dan mijn woorden die kunnen maken. Ik zeg dan maar alleen dat ik een zeker iets genoot, dat de lieve ervaring ons kan leren smaken en niet de uitleg door filosofen.

Joshua Reynolds (1723 - 1792)

En nu had ik afscheid genomen van de Vestaalse maagdelijkheid, en mijn zinnen geblust met een overvloedige maaltijd aan lekkere liefdesspijs, voordat het feest nog was gewettigt; een voorbeeld dat meer navolging zal hebben dan de zelfmoord van de verkrachte *Lucretia*. De dag erop

myn Vaendrighs Garnisoen, en gedurende die korte Reys leerde ik als een Exter alle de gewoonlyke Formaliteyten die 'er vereyscht worden om de Weerelt te doeken, en door te gaan als Man door Echt, en als Vrouw met eere. Ons vriendelyk Dialect bestont uyt alle die Honingmaands Woorden die een verliefte Koppel kon verzinnen, *Myn Lam, myn Liefde, myn Ziel, myn Oogen, en myn Harder en Harderin*, was het Begin en het Eynde van ieder verliefde Uytdrukking, en niet anders als Liefde-Poppegoed, en aanprikkelt Gestoei, waaren de Tydkortingen des Dags, en de onuytspreekelyke Vermaaken des Nachts.

Doch gelyk als alle des Weerelds Vreugden van een korte duur zyn, en de grootste Gelukzaligheden aan deeze zy des Olymps schielyk verdwynen, zo verdween dien gelukkigen Lusthof waar in ik het verboden Ooft had gesmaakt op het schielykste uyt myn oogen, en verliet my in het midden van duyzent nog grooter Zorgen, als alle die bedrieglyke Vermaaken ooit waaren geweest, die ik genooten had tusschen Slaapen en Waaken.

WAARSCHOUWING.

Toekomende Maandag zal het COFFYHUYS WICHT haar Masteluyne Levensloop besluyten, met een vrolyk Exit, en met een zeedekundige Toepassing.

vertrokken wij naar mijn vaandrighs garnizoen, en tijdens die korte reis pikte ik als een ekster alle gebruikelijke formaliteiten op die vereist zijn om de wereld te bedriegen en door te gaan als gehuwd man en vrouw van eer. Ons vriendelyk dialect bestond uit alle honingmaanswoordjes die een verliefd koppel kon verzinnen: mijn lam, mijn lief, mijn ziel, mijn ogen en mijn herder of herderin als begin van elke verliefde zin, en niets anders dan kalversprongen en prikkelend gestoei was het tijdverdrijf overdag en onbespreekbaar vermaak 's nachts.

Maar zoals alle wereldse vreugden van korte duur zijn, en de grootste gelukzaligheden aan deze kant van de Olympus snel verdwijnen, zo verdween de gelukkige lusthof waarin ik de verboden vrucht had geproefd al te snel uit mijn ogen en verliet mij in het midden van duizend grotere zorgen, dan al die bedrieglijke vermaken ooit waren geweest die ik had genoten tussen slapen en waken.

AANKONDIGING

Komende maandag zal het Koffiehuiswicht haar afwisselende levensloop besluiten met een vrolijk exit en een toepasselijke moraal.

Maandag, den 3. February 1727.

Fortem animum praestat rebus, quas turpiter audent.
Juven. sat. 6.

Dewyl ik de Kaers van NICHTJES
Leevensloop reeds in de pyp zie branden, en
dat zy op het punt staat om van haar eerste
Inleyding in het Meervoudig te vervallen,
zal ik haar zelfs het Hek zonder een
uytgestrekter Inleyding laten toesluyten.

Het besluit van NICHTJES Avontuuren.

Eer dat de omwentelende Maan door de
Twaalf Tekenen des Zodiaks gewandelt,
en de Weerelt had gevloekt met haar
ongestaadige Invloeying, was myn Minnaar
uyt een brandende *Kupido's* Toorts, verraart
in een *Spitsbergens* Ysschots. Den Officier
had het Masker van de Hovelings Vleyery
afgesmakt, en het streng Gedrag van een
Krygsheld aangenomen, kykende zo bars
als of hy Liever een vyand wilde opeeten,
als een Minnares streelen. Die schielyke
Gestaltverwisseling verwekte in my een
overeenkomelyke Verandering, want was
hy stuursch, ik wiert Nors, sprak hy Boe, ik
antwoorde Ba, en stond den Hoed scheef,
het Schortekleed zat dwars. Die Man die
een Vraat was geweest in het Genot, en zig
zo buytenspooriglyk had verkropt met het
Nachtbanket van *Cypria*, stak nu zodaanig de
Walg van het Minnezoet, als een verzoopen
Scheepjes Schellings Ridder van de Laatste
Dronkaards Bokaal walgt, die hy tegens
heug en meug op het beestig Punt van Eer,
of op de Gezondheyt van de *mooye Salaa-*

Maandag, 3 februari 1727

“Een vrouw in problemen, weet altijd een uitweg.”
Juvenalis, uit ‘Satiren 6’

Terwijl ik de kaars van Nichtjes levensloop
al in de stomphouder zie branden en zij op
het punt staat om van haar aanloop in het
vervolg te vervallen, zal ik haar zelf het hek
zonder uitgebreide inleiding laten sluiten.

Het besluit van NICHTJES avonturen

Nog voor de maan door de twaalf
maanden van de dierenriem was
gewenteld, en de wereld had behekt met
haar onregelmatige invloed, was mijn
minnaar van een brandende liefdestoorts
veranderd in een Spitsbergense ijsschots.
Mijn officier had het masker van
onderdanige vleierij afgesmeten en de koele
trekken van een ijzervreter aangenomen,
zijn blik zo bars of hij liever een vijand
wilde opvreten dan zijn meisje strelen.
Die snelle gedaanteverwisseling bezorgde
mij een overeenkomstige verandering,
want was hij stuurs, werd ik nors, sprak
hij boe, antwoordde ik bah en stond zijn
hoed scheef, ging mijn schort dwars. De
man die veelvraat was geweest in genot,
en zich buitensporig had vermaakt met
het nachtbanket van Aphrodite, walgde
nu zo erg van het minnezoet als een
bezopen armoeridder van het laatste
dronkemansglas, dat hij tegen heug en
meug moet leegzuipen, om zich niet te
laten kennen danwel op de gezondheid van

Meyd, moet uytzuypen.

Hy droomde dan niet anders als om dat Bondeltje Wynruyd van de hand te wyzen, en ik praktiseerde aan den andere kant om van Ruyter te veranderen, en daar toe verkoos ik de eerste Gelegendheyt de naaste. Ik vond hem op een half dronken Avondstond in een goede Luym, derhalven besproeide ik myn Roozenwangen met eenige weynige verzachtende Traanen, een Wywaters bakje dat de Juffers a *Commande* hebben, en ik vertoonde hem myn ongelukkige Omstandigheden, in het Portret van een Juffer, ontzet van haar Eer, van haar Vrienden, van de Liefde van haar Galant, en van alle haar gereede Penningen en Juweelen. Ik menageerde dat laatste Punt, zo wel, dat hy de hand aan de Goudbeurs sloeg, en 'er vyftig Dukaten uyt voor 't Licht haalde, die my vry blinkender scheenen by de Kaers, als Vyftig Fransche Zonpistoolen van de *Brusselsche* Contrabande Munters. Dat Geschenk vergezelschapte hy met een Krygsmans Verdêdiging, zeggende, Dat het eens tyd voor hem begon te worden om de Lukgodes te vryen, tegens dat het Oorlog wiert, als wanneer hy niet zou nalaaten op het eerste Regement dat hem in de Armen viel, om my uyt te Trouwen aan een Onder-Officier van zyn Brigade, om op die wyze een Voortplanter te zyn van myn Fortuyn, dewyl hy den eerste Grondlegger was geweest van myn Val.

Cornelis Troost (1696-1750)

de mooie serveerster.

Hij droomde van niets anders dan mijn kaalgegraasde mosveldje van de hand te wijzen, en ik prakkiseerde aan de andere kant om van ruyter te veranderen, en daartoe koos ik de eerste de beste gelegenheid. Ik vond er een op een half dronken avondstond in een goede bui, daarom besproeide ik mijn rozenwangen met een paar verzachtende tranen, het wijwaterbakje dat wij dames altijd bij ons dragen, en schetste hem mijn ongelukkige omstandigheden in het portret van een meisje, ontdaan van haar eer, van haar vrienden, van de liefde van haar galant, en van al haar geld en juwelen. Ik bracht dat laatste punt zo overtuigend, dat hij de hand aan zijn goudbeurs sloeg en er vijftig dukaten uit te voorschijn haalde, die mij meer leken te blinken bij kaarslicht dan vijftig Franse zonpistolen van de Brusselse valsemunters. Dat geschenk bracht hij met het soldatenexcuus, dat het tijd voor hem werd om vrouwe Fortuna te behagen voor het oorlog werd, zodat hij niet zou nalaten, bij het eerste regiment dat hem in de schoot viel, mij uit te huwelijken aan een onderofficier van zijn brigade, om op die manier een voortplanter te zijn van mijn geluk, terwijl hij de grondlegger was geweest van mijn val.

Dus zuurt de zoete Room; thans is de
Melk geronnen;
Den Roosjes Dagdief kat de Bruyd,
En zingt, of 't wel of kwaalyk luyd,
*Smaak nu de Mandjes weg, den Wynoogst is
gewonnen.*

Daagsch daar aan verzelde hy my tot aan de
Postwagen, alwaar hy my zo een koele Adi-
eu-kus gaf als of ik zyn Zusje was geweest,
en hy keek my zo vriendelyk toe als of hy
zyn Vyftig Dukaten weerom in zyn Beurs
wenschte. Ik beklom die hollende Staciekar,
en hy beschonk my voor het laatst Vaar wel
met drie a vier Degemans Eerbiedigheden,
en Wip vervloog de Scharlaken Meerl.

Ik arriveerde gelukkiglyk in en by het
Y, of ontrent en by de Maas, en aldaar
viel ik in een ernstige Beschouwing over
myn tegenwoordige Omstandigheden;
Omstandigheden die my uyt een
onschuldige Maagd hadden herstelt in een
viervoetig Gedierte, als die nu weezendlyk
gevoelde dat de Liefdens Overblyfsels
ontvonkt waaren in een moeyelyk *Hansje in de
Kelder*, dat vry toomeloos begon te worden
in zyn enge Grenspaalen, en als een jongen
Alexander zyn Domeynen dreygde
te extendeeren. Niet tegenstaande
myn rampzalige Staat, was echter
de Onvoorzichtigheyt van myn
Jeugd zo groot, dat ik myn Ongeluk
niet beschouwde met de daar toe
behoorlyke Overweeging, maar
ik verquiste myn Vyftig Dukaaten
in Strikken en in Quikken, in
Mecghelsche Kanten, en in Chitsche
Onderrokken, en in al zulke Afgoden
der Vrouwen.

*Zo zuurt de zoete room, en is de melk
geronnen
En roosjes gauwdief slaat de bruid
En zingt met zoet of bromgeluid:
“Werp nu de mandjes weg, de wijnoogst is
gewonnen.”*

De dag erop vergezelde hij mij tot aan
de postkoets, waar hij mij zo koel adieu
kuste of ik zijn zusje was, en zo vriendelijk
aankeek of hij zijn vijftig dukaten weer in
zijn beurs wenste. Ik beklom die rollende
statiekar en hij groette mij voor het
laatst vaarwel met drie of vier militaire
plichtplegingen en wip weg vloog de
scharlaken merel.

Ik arriveerde gelukkig in en rond het
IJ of rond de Maas, en daar moest ik
eens goed nadenken over mijn huidige
omstandigheden; omstandigheden die
mij van een onschuldige maagd hadden
veranderd in een zwangere koe, zoals ik nu
in mijn buik voelde hoe de liefdesresten
uitgroeiden tot een moeilijk Hansje in
de Kelder, dat vrij onstuimig begon te
worden in zijn nauwe grenzen, en als een
jonge Alexander de Grote zijn domein

dreigde uit te breiden. Ondanks
mijn rampzalige situatie, was de
branie van mijn jeugd zo groot
dat ik mijn ongeluk niet inzag
met de vereiste gevolgen, maar
mijn vijftig dukaten verkwistte
aan strikken en linten, aan duur
Mechels kant, bont bedrukte
onderrokken en meer van die
afgoderij voor vrouwen.

*Ondanks mijn
rampzalige
situatie, was de
branie van mijn
jeugd zo groot dat
ik mijn ongeluk
niet inzag met de
vereiste gevolgen,
maar mijn
vijftig dukaten
verkwistte aan
strikken en linten*

Ontrent die tyd was ik zo ver uytgedeyt in myn zwanger gaan, dat ik myn Tabberdlyf verwyderen, en myn Rokken moest verlengen, zynde zo gezwollen ontrent de Middel, dat elkeen wel kon zien wat voor een Soort van Vergif ik had ingenomen. Ten eynde van myn Reekening was myn Beurs uytgesopt, zonder dat ik een Stuk had bezorgt voor de Luyermant, om de Naaktheit van myn toekomstig Pand der minne te bedekken; dog gevallenlyk gekroopen zynde in de kennis van een oude erwaare Dame, wiens gerimpelt Voorhoofd, scheynheylig Gedrag en pietiste welspreekendheyt, klaarlyk antoonden, dat zy alle de Maans Op- en Ondergangen des Weerelds had doorwandelt, zo vervoegde ik my tot dat Serpent, en ik verzocht haar om Raad en om Daad, in myn toekomstige Dilatatie. Die vroome Matroon beloofde my houw en trouw te zullen zyn in myn naaderende moeyelykheden, mids dat ik naderhand die Voorwaarden zou volbrengen, die zy my zou voorstellen, om haar daar langs die Onkosten te vergoeden, die zy nootzakelyk moest ondergaan, om de Vrucht myns Arbeyds uyt het Pietersely Bed op te spitten. Die konditien waaren als volgt,

Dat ik van myn lastig Pak ontlast, en Alles gebrogt zynde tot de Aloude Conditie, ik myn Licghaam van den Schedel des Hoofds tot aan de Planten der Voeten zou moeten overgeeven aan haar Willekeur, om daar mee te Leeven na haar Welgevallen, geduurende een geheel Jaar. Dat ik my in alle Gelegenheden zou moeten onderwerpen aan die licghaamelyke Oefeningen en Bezigheden, die zy ofte een Vriendin van haar (achtervolgens de Vrouwelyke Reden of Conscientie) mogt komen te vorderen. Zynde zy aan de andere kant gehouden om my geduurende die tyd te voorzien van Eeten en

Tegen die tijd was ik zo ver uitgedijd, dat ik mijn japon wijder moest maken en mijn rokken verlengen, want ik was zo gezwollen rond mijn middel dat iedereen wel kon zien wat voor soort vergif ik had ingenomen. Aan het eind van de rekening was mijn beurs schoon leeg, zonder dat ik een lapje had bewaard voor de luiermant om de naaktheid van mijn toekomstig liefdespand te bedekken; maar toevallig kwam ik in aanraking met een oude ervaren dame, wiens gerimpeld voorhoofd, schijnheilig gedrag en hypocriete welsprekendheid helder aantoonde dat zij alle standen van de maan in deze wereld had doorwandeld, dus vervoegde ik mij tot dat serpent, en verzocht haar om raad en daad bij mijn toekomstige bevalling. Die edele dame beloofde mijn steun en toeverlaat te zijn in de komende moeilijkheden, mits ik naderhand zou voldoen aan de voorwaarden die zij mij zou voorstellen, om haar zo de onkosten te vergoeden die zij noodzakelijkerwijs moest opbrengen om de vrucht van mijn arbeid uit het pieterseliebed op te spitten. De condities waren als volgt.

Dat ik, eenmaal van mijn lastpak ontlast, en alles weer terug in de oude conditie, mijn lichaam van hoofdschedel tot voetzolen zou overgeven aan haar willekeur, om daarmee te leven volgens haar goeddunken, gedurende een heel jaar. Dat ik mij in alle gelegenheden zou moeten onderwerpen aan die lichamelijke oefeningen en bezigheden, die zij of een vriendin van haar (in de ruimste zin van het woord) mocht vorderen. Daartegenover verplichtte zij zich om mij gedurende

Drinken, Wassen en Plassen, Kleden en Reden, en Logement en Geneesmiddelen, gelyk als de Occasie kwam te vorderen.

De Schaamte en de Armoede overreeden my om die Voorwaarden aan te gaan, en om myn Quarantaine behoorlyk te kunnen uythouden, en om my te beschutten tegens de baatzuchtige Raazerny van een soort van Wyk-Waterravens.

Korts daar aan na het onderteykenen van die eerlooze Voorwaarden, ontving ik een oud Laken, dat zo dun als een Blad Postpapier, en geen nieuwe Rok, die zo dik was als een Meyblad, om daar uyt de eerste Weerschermen toe te stellen voor myn toekomst Kroost, tegens zyn Overkomst uyt Natuurs duistere Kerker in het Land der Leevenden. Doch eer ik nog halver weege was gekomen kreeg ik zo een ongewoon Kolyk, dat ik wel kon voorzien, dat den kleinen Reiziger toeley om een ander Quartier te betrekken, zo dat ik het oordeelde hoog tyd te zyn om myn Conditie open te leggen aan myn vertrouwde Matroon, dewelke een halfslagtig Dier zynde tusschen een Koppelaars en een Vroedwyf, aanstonds Diones Eyerpruym begon te examineeren, en de Vrucht door en door gerypt vindende, liet zy fluks een paar Confidenten haalen om den Boom te helpen schudden. Ik begon myn Vingers om te klinken, en zo veel verdrayde Tronien te trekken, als een Bedelaar in een nagebootste Stuyp der vallende Ziekte, en was zo boetvaardig voor eenige Minuyten als een Dief onder de Galg, of als een Spaansche

die tijd te voorzien van eten en drinken, wassen en plassen, kleden en reden, plus logement en geneesmiddelen, zodra de aanbieding werd geaccepteerd.

Schaamte en armoede overreden mij om die voorwaarden aan te gaan, zowel om mijn absolute afzondering behoorlyk te kunnen uythouden, als om mij te beschutten tegen de baatzuchtige razernij van plaatselijke aasgieren.

Meteen na het ondertekenen van die eerloze voorwaarden, ontving ik een oud stuk stof, zo dun als een blad postpapier, en een allerminst nieuwe rok, die zo dik was als een lenteblaadje, om daaruit de eerste kleren te stellen voor mijn komend kroost, bij zijn overkomst uit de natuurlijke duistere kerker in het land der levenden. Maar voor ik nog halverwege was gekomen kreeg ik zo'n ongewone wee dat ik wel doorhad dat de kleine reiziger probeerde een ander kwartier te betrekken, zodat ik het me de hoogste tijd leek om mijn toestand te openbaren aan mijn vertrouwde patrones, die als halfslachtig beest tussen koppelaarster en vroedvrouw onmiddellijk Dionyses eierpruim begon te onderzoeken, en toen de vrucht door en door gerijpt bleek, liet zij fluks een paar vertrouwelingen halen om de boom te helpen schudden. Ik begon mijn vingers te klauwen en zoveel verdraaide tronies te trekken als een bedelaar in een nagebootste stuip van vallende ziekte, en was een paar minuten zo boetvaardig als een dief onder de galg, of een Spaanse

Schaamte en armoede overreden mij om die voorwaarden aan te gaan, om mij te beschutten tegen de baatzuchtige razernij van plaatselijke aasgieren.

Duyf onder de Salivatie. Yder Neep stelde my in een *Vocativo Casu*, en dee my de Letter O uytgillen met zo een Nadruk, dat het weynig scheelde of de Buuren zouden 'er op hebben komen afschieten; doch ten laatste leende de Natuur die beste Vroedvrouw my een hand, en den Oorsprong van myn smarten dee zyn Intree in de booze Weerelt met een flauw Geluyt, en gaf daagsch daar aan dat Leeven weerom dat hy had geobtineert met zo veel Schande. Zo dra als die kleyne Star verschooten was, kwam de groote Zorg voor 't licht om die ongedoopte Kley te begraven, en daar toe verkoos myn voorzigtige Matroon een Keulsche Pot, wel eer een Graf voor ingeleyde Agurkjes, en toen een Doodbus voor myn Eerstgebooren, die ondergedompelt wiert op de Romeynsche wyze.

Zo dra was die diepzinnige Zwaarigheyt niet overgewaayt, of zy begon my zo onmanierlyk te verkroppen met Kandeel, met gekookte jonge Hoenders, en met krachtige Soppen, dat ik pas kon ademhaalen; waar door ik my zo lustig bevond binnen de Veertien dagen, dat het Duy**s Grootje my al lacghende inluysterde, *Dat ik Juffers genoeg was om een kranke Bruyd mee te verschoonen.*

Niet tegenstaande de Vinnigheyt van myn Smart, die geduurende eenige Uuren groot genoeg was om *Lucifer* zyn Glorie, en om *Jan Toland* zyn Ongodistery te doen verzaaken, kreeg myn halsterrige Natuur, en de dartele Invlying van myn snoode Gouvernante zo ver de Overhand op myn Gesteltenis, dat ik in minder als een Maand, grooter lust kreeg na het Gezelschap van een Man,

schone onder een braakkuur. Elke persing liet mij de Heer aanroepen en de aanhef O uytgillen met zo'n nadruk dat het weinig scheelde of de bureen waren erop afgeschoten; maar tenslotte liet de natuur als beste vroedvrouw mij een handje helpen en de oorzaak van mijn leed deed zijn intree in de boze wereld met een flauw geluid, en gaf diezelfde dag het leven terug wat hij had verkregen met zoveel schande. Zodra de kleine ster gevallen was, kwam de grote zorg aan het licht om dat ongedoopte hoopje mens te begraven, en daartoe verkoos mijn zachtzinnige mevrouw een Keulse pot, tot dan een graf voor ingelegde augurkjes, en nu een urn voor mijn eerstgeborene, die de grond inging zonder kerkelijke plichtplegingen.

Deze diepzinnige zwaarigheid was nog niet overgewaaid, of zij begon mij zo ongemanierd vol te stoppen met warme kruidendrank, gekookte jonge kip, en krachtige soep, dat ik nauwelijks kon ademhalen, waardoor ik mij zo monter voelde binnen veertien dagen, dat het Duivelse Grootje mij al lachend influisterde, dat ik vrouw genoeg was om een zieke bruid voor in te ruilen.

waardoor ik mij zo monter voelde binnen veertien dagen, dat het Duivelse Grootje mij al lachend influisterde, dat ik vrouw genoeg was om een zieke bruid voor in te ruilen

Ondanks de vinnige smart die gedurende een paar uur groot genoeg was om de aartsengel zijn glorie, en een atheïst zijn ongeloof kwijt te raken, kreeg mijn halsstarrige natuur en de dartele inlijving van mijn snode gouvernante zozeer de overhand op mijn conditie, dat ik in minder dan een maand, meer lust kreeg naar het gezelschap

als na de visite van een Zwartzuster. Zo dra was ik niet in alle Deelen herstelt, of myn gryze *Mabonne* leyde my met de hand in haar Garderobbe, alwaar ik zeer na zulke kostelyke Kleeders in Order zag ophangen, als ik nog een Wicht zynde, plagt te zien blinken in den *Amstel-Doolhof*, op welke verzoekende Cieraaden zy de navolgende Les begon op te snyden. *In die strookoleure Japon en Rooskoleure Rok*, (sprak zy, wyzende met een verdorde Vinger op twee verplukte Brusselsche Saalvaendels) *lêverde de blonde Elisabeth haar Turksroosje op een Stoel over aan Joris Gemoedeloos, een Ryssels Edelman; en in die Karmozyne Tabberd en grasgroene Onderrok, omhelsde den Ambassadeur van Marokken op een Ochtendstond de zwartgeoogde Jakoba, eer dat hy zig nog op de Mahometaanse wyze had gewassen, of gebêden. In gindsche gefalbalaade Rok en wit Satyne Jakje, wiert de Spitsvinnige Margariet te Bed gedekt met Jonker Goesul, die zig naderhant aanstelde als een Gek en haar trouwde; en het geen opmerkens waardig is, in die effen taffe Kap en Sluyer, dee de Kruysmadelief Rachel den Quaker Sluuwe Jan op, en brogt hem tot het drinken van Guajak en Sassafras, in min als drie Weeken. Na dat zy de Gequikzilverde Legende van die zondige Kleerkamer had uytgelezen, vermaande zy my, Dat alle die Kleeders tot myn dienst waaren, indien ik een zoet Kind kwam te zyn, en voor de vuyst met haar wilde handelen, en den Ontfangst recht opbiegten. Dat in alle geval de Kleeders de Duyf, en de Veeren den Doffer maakten; want dat meenige Muts en Hoed zig wisten te introduceeren in die Gezelschappen, door hun geleende Pluymen, die in hun natuurlyke Nestveeren geen Toegang zouden krygen op de Voorhuys en Keuken-Saletten der Dienstmeysjes en Laqueyen. Dat Sermoen haspelt zynde gong zy voort in het geeven van gewichtige*

van een man, dan naar de visite van een ziekenzuster. Nauwelijks was ik volledig hersteld, of mijn grijze oppasseres nam mij aan de hand naar haar garderobe, waar ik zulke kostelijke kleren op een rij zag hangen, die ik ooit als meisje zag blinken bij een uitstapje in de grote stad, op welke verleidelijke sieraden zij de volgende regels declameerde...

“In die strokleurige japon en rooskleurige rok,” sprak zij, wijzend met een verdorde vinger op twee rafelige museumstukken, “leverde de blonde Elisabeth haar prille roosje op een stoel over aan Joris Gemoedeloos, een edelman uit Rijssel; en in die karmozijnen tabberd en grasgroene onderrok, omhelsde de ambassadeur van Marokko op een ochtendstond de zwartogige Jakoba, voordat hij zich nog op Mohammedaanse wijze had gewassen of gebeden. In die geplooiden rok en wit satijnen jasje werd de spitsvondige Margriet in bed gelegd met jonkheer Goeiesul, die zich naderhand aanstelde als een gek en met haar trouwde; en ook opmerkelijk, in die effen zijde kap en sluier verleidde kruismadelief Rachel de quaker Sluwe Jan en bracht hem binnen drie weken tot het drinken van hars en sassafras tegen jeeuwelziektes.”

Nadat zij de kwikzilveren legende van die zondige kleedkamer had uitgedragen, vermaande ze mij, dat alle kleren tot mijn beschikking waren, als ik een zoet kind bleek te zijn, eerlijk met haar wilde handelen en de verdiensten eerlijk opbiechtte. Dat in elk geval de kleren de duif en de veren de doffer maakten; want dat menige muts en hoed zich wisten te introduceren in gezelschappen door hun

Lessen voor het Toekomende, op wat wyze ik my zou gedraagen, en op wat voor een Manier ik de onderscheyde Humeuren, Hartstogten, Jaaren, en Qualiteyten dier Persoonen moest in acht neemen, die my den Neusdoek voor een Nachts of voor een Namiddags Logement zouden toewerpen. Vorders besloot zy haar Discoers met een nootwendige Waarschouwing tegens de Spitsboeven, Pluggen, Kwaade Betaalders, en al zulk Gezelschap, zeggende, Helaes!

Wy beleeven snoode Tyden, en een Man is een verraderlyk Schepsel voor een Vrouw, en niet te betrouwen als onder Beneficie van Inventaris.

Willende daar door my beduyden op een Beeldspraakelyke wyze, dat ik moest vastkleeven aan de Zinspreuk van zekere Huurtroepen, *Geen Geld, geen Zwitsers, of Eerst het Loon, en dan het Naberouw der Vermaaken.*

Toen ik volgens haar Gedachten door en weer door was gequalificeert tot dat Ampt, waar toe zy my had veroordeelt, stommelde zy met my in een Sleedje van den eenen podagreusen Liefhebber tot den anderen; en tegens het vallen van den Avond moest ik post houden in haar Serail, van de Klok Zeven tot aan den bloozende Morgestont. Door die ordentlyke Leevenswyze wiert ik zo bekent als een Doktoors Koetsje; en myn Gouvernante verrooverde Gelds genoeg om een groot Huys te huuren, en om dat Huys in een nog grooter Hoenderhok te hervormen,

geleende pluimen, waar ze in natuurlijke nestveren niet eens toegang zouden krijgen tot de vestibule en personeelsfeestjes van dienstmeisjes en lakeien. Na deze preek ging zij verder met het geven van gewichtige lessen voor de toekomst, hoe ik mij moest gedragen, en op wat voor manier ik de verschillende temperamenten, hartstochten, leeftijden en kwaliteiten van personen in acht moest nemen die mij de zakdoek voor een nacht of voor een namiddags logement zouden toewerpen. Voorts besloot zij haar vertoog met een noodzakelijke waarschuwing tegen spitsboeven, pooiers, wanbetalers en al zulk gezelschap, met de woorden: “Helaas, wij

Helaas, wij beleeven barre tijden, en een man is een verraderlyk schepsel voor een vrouw, en niet te vertrouwen dan met boter bij de vis

beleven barre tijden, en een man is een verraderlyk schepsel voor een vrouw, en niet te vertrouwen dan met boter bij de vis.” Met de bedoeling mij duidelijk te maken op beeldsprakige wijze dat ik moest vasthouden aan het motto van bepaalde huurtroepen: “Geen geld, geen soldaten...” of “Eerst het loon en dan pas de spijt.”

Toen ik naar haar idee door en door was gekwalificeerd tot dat ambt waartoe zij mij had veroordeeld, stommelde zij met mij in een koetsje van de ene seksverslaafde liefhebber naar de andere, en tegen het vallen van de avond moest ik post houden in haar harem, van zeven uur tot aan de blozende morgenstond. Door die ordentelijke levenswijze werd ik zo bekend als een dokterkoetsje, en mijn gouvernante veroverde geld genoeg om een groot huis te huren en om dat huis in een nog groter kippenhok te hervormen,

William Hogarth (1697-1764)

als immer bloeyde onder *Mama Picart* in 's *Gravenhage*, als ooit groende onder *Madame Therese* op het Cingel, of als immermeer floreerde onder *Willemijntje de Zangster* binnen den Kreyts der *Abderieten*.

Eyndelyk na verloop van eenige Maanden wiert myn Aangezicht zo bekend by de Liefhebbers van de naakte Waarheyt, als *Kaat Visch* bekend is by *Mennôs Lekkerbekken*, zo dat ik nederdaalde in Achtig, na maate dat ik opklom in Zonde. Ik moest dan zien en gedoogen, dat Bleykers Meysjes en grasgroenne Moffinnetjes my boven het hoofd steygerden, en ik wiert ten Laatste gebruykt tot het Snuyten der Kaerssen, tot het Kleeden en Blanketten der dienstbaare Zondaresses, en tot het bevreedigen van een Laquey, of tot het aan de praat houden van dronke Ratelwachts, en van half verkleumde Sleepers. In die zondige Dienstbaarheid moest ik verblyven, tot dat myn Ongebondenheyt, gelyk als de Leugen begon uyt te botten langs alle kanten, zynde ik meer gelyk aan een Chirugyns Uythangbort, als aan een *Kleopatra* gezeten aan het Paerlbanket met den verwyfden

Antonius. Daar op ontrukte de Oude Hex my alle myn beste pluymen, tot een Bewys van der Koppelaarsters Dankbaarheid tegens een bejaarde Veldmatras; stiet my buyten 's huys in een schandelyk Gewaad, met een Krank Licghaam, en met geen volle Beurs, zo dat ik het uyterste Gevaar liep van te sterven, zo wel by Gebrek van Voedsel als van Geneesmiddelen, indien myn eerste Minnaars Oudoom my niet had bestelt ten

dan het nog steeds bloeide onder *Mama Picart* in 's *Gravenhage*, als ooit groende onder *Madame Thérèse* op de Singel, of als vanouds floreerde onder *Willemijntje de Zangeres* binnen de kring van Bredanaars.

Eindelijk na verloop van enige maanden werd mijn gezicht zo bekend bij de liefhebbers van de naakte waarheid als een viswijf bij de doopgezinde lekkerbekken, zodat ik neerdaalde in achting, naarmate ik opklom in zonde. Ik moest dan zien en gedogen dat wasmeisjes uit de provincie en grasgroene gastarbeidstertjes mij boven het hoofd steigerden, en ik werd op het laatst gebruikt voor het snuiten van de kaarsen, het kleden en opmaken van de werkzame zondaresses, het bevredigen van een lakei, of het aan de praat houden van dronken nachtwakers en van half verkleumde koetsiers. In die zondige dienstbaarheid moest ik blijven totdat mijn losbandigheid, net als de leugen begon uit te botten langs alle kanten, zodat ik meer leek op een venerisch uithangbord dan aan een *Cleopatra* aan het parelbanket met

Giuseppe Maria Crespi (1665-1747)

die verwyfde *Antonius*. Daarop ontrukte de oude heks mij mijn beste veren als bewijs van koppelaarsters dankbaarheid tegen haar bejaarde veldmatras, schopte mij buitenshuis in een schandelyk gewaad met een ziek lichaam en een lege beurs, zodat ik buitensporig gevaar liep te sterven, zowel bij gebrek aan voedsel als aan geneesmiddelen, wanneer mijn eerste

huyze van den jonge P***, alwaar ik een kort Sterflot te gemoet zie, of een langdraadige Geneezing.

Dus loopen de Vermaaken van een ondeugent en geyl Leeven, jonge Dochters. Laat derhalve de *Jeugd* en de *Schoonheyt* vry op haar Hoede zyn, en dag en nacht waaken, op dat zy niet ongelukkiglyk ingewikkelt worden om deel te neemen in myn Rampen, en onvoorzigtiglyk komen te glyden in myn rampzaalige Omstandigheden.

Eynde van N I C H T J E S Avontuur.

Zo aanstonds gaat den Echo een lustig en lekker Vertoog opstellen over den onderstaande Passagie van Juvenal's sesde Schimpdicht,

— — — *tunc nuda Papillis Constitit auratis.*

(Dat is op Nederduyts,)

Daar stond die Schoonheyt naakt
met haar vergulde Tetten,
En wou geen voet verzetten.

minnaars oudoom mij niet had besteld ten huizen van de jonge P., waar ik een kort sterfbed tegemoet zie of een langdradige genezing.

*Zo gaat het met
de pretjes van
een ondeugend en
geil leven, jonge
meisjes. Laat
daarom jeugd
en schoonheid
behoorlijk op haar
hoede zijn*

Zo gaat het met de pretjes van een ondeugend en geil leven, jonge meisjes. Laat daarom jeugd en schoonheid behoorlijk op haar hoede zijn, en dag en nacht waken, opdat zij niet ongelukkigerwijs verward raken in mijn rampen, en onvoorzigtig wegglijden in mijn rampzalige omstandigheden.

E I N D E van N I C H T J E S Avontuur.

Hierna gaat de *Echo* een lustig en lekker vertoog opstellen over de onderstaande passage van Juvenalis' zesde spotvers:

“Tunc nuda Papilis constitit auratis”

Dat is in het Nederlands:

“Daar stond die schoonheid naakt
met haar vergulde tieten
En ging eens flink genieten!”

Jacob Campo Weyerman (1677-1747)

Briljant 18e-eeuws schrijver, schilder, journalist, satiricus, avonturier.

Jacob Campo Weyerman is een van de kleurrijkste figuren uit de 18e eeuw. Hij werd geboren in een legerkamp en overleed 70 jaar later in de gevangenis.

Al tijdens zijn leven was Jacob Campo Weyerman een legende. Hij werd opgeleid als kunstschilder in Breda. In 1704 vertrok hij naar Londen om er te schilderen. Hij reisde door Duitsland en Frankrijk, handelde in kunst en begon te schrijven: gedichten en toneelstukken. Maar al snel merkte Weyerman dat deze genres, net als de schilderkunst, te weinig opleverden. Rond 1720 stapte hij daarom over op proza, het genre waarin de meeste toekomst en het meeste geld leek te zitten.

Weyermans wordt een echte broodschrijver. Hij schrijft, in opdracht voor anderen, artikelen, pamfletten, zelfs bidprentjes als het maar wat oplevert. Hij vertaalt buitenlandse boeken als de *Don Quichot* van Cervantes. Hij schrijft serieuze historische overzichtswerken zoals de *Historie des Pausdoms* en *Levensbeschryvingen der Konstschilders*. Maar al vroeg ontdekt hij dat het meest profijtelijk is om voor eigen weekbladen te schrijven. Tijdschriften hebben het voordeel dat ze wekelijks verschijnen en op die manier voor een vaste bron van inkomsten zorgen. En voor een onrustige geest als Weyerman, een rokkenjager bovendien, zijn vaste inkomsten een anker in een woelig leven.

In zijn eigen tijdschriften schrijft Weyermans over alles. Als een 21e eeuwse blogger weet

*Portret van Jacob Campo Weyerman.
Gravure van J. Houbraken naar een schilderij
van Cornelis Troost.*

hij elk onderwerp een eigen draai te geven en daarmee zijn lezers te vermaken. Snelheid en afwisseling zijn daarbij zijn handelsmerk. Satire, moralistische stukken en sprookjes volgen op serieuze vertogen, karakterschetsen of losse opmerkingen. Voor beledigingen, van hoogwaardigheidsbekleders of van collega auteurs, draait Weyerman zijn hand niet om. En hij ontdekt dat niet-publiceren soms nog meer geld kan opleveren: Rijke en aanzienlijke mensen kunnen publicatie van een compromitterend verhaal over zichzelf afkopen. Dit bezorgt hem tal van hooggeplaatste vijanden en komt hem uiteindelijk duur te staan: in 1739 wordt hij wegens chantage tot een levenslange gevangenisstraf veroordeeld. De laatste negen jaar van zijn leven brengt Weyerman in de Haagse Gevangenpoort door, waar hij in alle rust blijft schrijven en tussendoor de muizen temt.

De bijzondere literaire kwaliteit van Weyermans werk is niet de enige reden waarom zijn werk nog steeds lezenswaardig is. Zijn weekbladen, als *De Echo van de Wereld* waarin hij zijn verhaal *Opkomst en val van een koffiehuisnichtje* publiceerde, zijn een rijke bron voor informatie over de 18e eeuw. Daarin vind je niet alleen de ideeën van de Verlichting terug maar ook de realiteit van het alledaagse leven uit die tijd: de koffiehuisen, modetrends en actuele verschijnselen als rariteitenkabinetten en aandelenhandel. En in zijn beeldende en kleurrijke stijl klinken voortdurend het straatrumoer en de kroegroddels door.

Armoede in de 18e eeuw

De Donkere kant van de Verlichting

Het beeld dat veel mensen hebben van de 18e eeuw, is een land vol saai maar gegoede burgers, met bepoederde pruiken op en met tafels vol vis, wild en bloemen (gezien de ontelbare stillevens uit die tijd). Maar in werkelijkheid was de 18e eeuw voor velen een periode van immense armoede.

De 17e eeuw, onze Gouden Eeuw, was een tijd van grote welvaart, waarin Nederlandse handelsondernemingen en kooplieden fortuinen verdienden. Maar al vanaf de tweede helft van de 17e eeuw werden de winsten uit ondernemingen steeds minder in die bedrijven geïnvesteerd, en steeds vaker gebruikt om groots te leven en bijvoorbeeld gronden te kopen en buitens te laten aanleggen op het platteland nabij de grote stad. De buitens aan de Amstel en de Vecht en in het Kennemerland danken hieraan hun ontstaan. In het winter leefden de rijken in hun kostbaar ingerichte stadshuis, in de zomer op het buiten.

In de 18e eeuw namen de investeringen in vaderlandse ondernemingen nog verder af en werd het geld meer en meer belegd in het buitenland, wat een hogere rente opleverde. Op deze wijze werden de buitenlandse concurrenten gestimuleerd en de eigen handel en nijverheid verzwakt. Werkloosheid voor velen was er het gevolg van, vooral ook omdat de bevolking groeide. De Republiek had veel kapitaal, maar weinig arbeid en rentenierde zichzelf arm. Bovendien werd de aansluiting gemist met de technische vernieuwing die bij de concurrenten, vooral Engeland, Duitsland en Frankrijk, plaatsvonden.

De verschillen tussen de kleine groep rijken en de grote groep armen werden groter, de bedelarij nam toe, zowel in de steden als op het platteland. *De binnensteden zijn met gene droge ogen door te wandelen voor hem, die wat aandoenlijk is, en enig hart voor zijn vaderland heeft, merkt* de Leidse schrijver en boekdrukker Elie Luzac op, doelend op de paupers die hij er aantreft.

De realiteit van de armoede botste sterk met de idyllische voorstellingen die men van het 'gewone volk' gaf, zoals Justus van Effen in het volgende citaat:

Onlangs doorwandelde ik, terwijl het 's ochtends schofttijd was, een

afgelegen hoek, alwaar de meeste luiden, om bij 't hete weer de benauwdheid der bedompe huisjes te mijden, op straat zaten. Men zou gezegd hebben dat het er mensen van beide de seksen en voornamelijk kinderen geregend had. Ik zag verscheide werkgasten op den grond onder de schaduwe half leggende met een korst brood en een pekelharing in de hand zo smakelijk in die thans gemene spijsze bijten, dat het vuur van 't genote vermaak hun de ogen uitschitterde. Ondertussen hoorde ik verscheidene vrouwspersonen onder 't werken een deuntje helder uit de borst opschreeuwen, terwijl anderen met het manvolk een vrolijk praatje hielden en t'zamen lachten, dat het schaterde.

De alledaagse werkelijkheid van armoede is schrijnender. Verantwoordelijk daarvoor is in de eerste plaats God, want die heeft rijke en arme mensen geschapen. Maar de rijken kunnen daar wel iets aan doen; wat ze te veel hebben, kunnen ze uit liefdadigheid de armen doen toekomen. Want de Republiek had de naam van weldadig te zijn. En er was ook wel een soort armenzorg, door de kerk, door de steden en door rijke particulieren, maar het aantal armen nam te snel toe. Er werd een verbod op bedelen ingesteld, en een tijdlang werden bedelaars zelfs vervolgd. Maar door de groei van de bevolking, en de toenemende werkeloosheid, nam vooral in de grote steden het aantal paupers snel toe.

En ook toen al was er kritiek op 'misbruik van de sociale voorzieningen', zoals blijkt uit een 'liedje' in het spectatoriale tijdschrift

De Borger:

*Wij blijven zonder zorg
Wij leven op den borg (van de steun)
En komen er nog kinderen bij
Die brengen wij tot last der Burgerij
Hoezee! Hoezee!*

Prostitutie in de 18e Eeuw

De Donkere kant van de Verlichting

Een andere achttiende-eeuwse realiteit van alledag is de prostitutie. Veel achttiende-eeuwse teksten getuigen van de alomtegenwoordigheid van prostitutie. Veel romans, sommige poëzie, en de 'gewone' populaire tijdschriften zoals die van Weyerman, zijn als het ware gestoffeerd met overspel, seks en hoererij. In de 'spectators' van die tijd lees je hier bijna niets over. Maar we weten uit recente studies dat de achttiende-eeuwer bijzonder in seks en erotiek geïnteresseerd is, meer dan zijn nazaten in de 19e eeuw. De omgang tussen man en vrouw was in de 18e eeuw dan ook nog veel vrijer dan in de negentiende eeuw.

En we weten dat tal van drukkers en uitgevers in de Republiek vooral leefden van pornografische boeken en prenten, voor de export maar ook voor de eigen binnenlandse markt. Van de onlangs heruitgegeven pornografische roman 'De Leidsche Straatschender' werden in de 18e eeuw tien drukken uitverkocht. Dat was dus een kassucces.

Bovendien moesten veel vrouwen zich noodgedwongen in leven houden met prostitutie. De vrouw had in die tijd immers weinig mogelijkheden om een inkomen te krijgen via de 'gewone' beroepen. Een huwelijk - en dus inkomen, status - was slechts voor een beperkte groep weggelegd. We hebben ook nog eens te maken met een vrouwenoverschot in die tijd (vijf vrouwen tegenover vier mannen). Bij ongelukjes in het buitenechtelijk seksuele verkeer (voorbehoedmiddelen worden nauwelijks gebruikt of zijn niet betrouwbaar; zwangerschapsonderbreking is slechts beperkt mogelijk) en daarop volgende maatschappelijke stigmatisering, kan het voor de vrouw bittere noodzaak worden zich door prostitutie in haar onderhoud te voorzien. Kortom, om tal van redenen kan de vrouw in de achttiende eeuw in de prostitutie of aan de zelfkant belanden (de vrouwencriminaliteit is in de achttiende eeuw juist in Amsterdam uitzonderlijk hoog).

Bovendien was er geen sprake van een werkelijk actief vervolgingsbeleid door de stedelijke overheid. In de late Middeleeuwen was prostitutie in Amsterdam onder voorwaarden toegestaan, en vanaf 1466 werden de regels ervan in keuren

vastgelegd. Eerst mochten alleen de schoutsknechten, de politieagenten van die tijd, een bordeel exploiteren. Zo kon de politie tegelijk toezicht houden en hun eigen salaris verdienen. Nadat die regel was afgeschaft konden de politieagenten nog steeds leven van de boetes die ze de prostituees en hun bezoekers konden opleggen. Want ook de klant van de prostituee was strafbaar, als hij getrouwd was, of priester. De bordelen waren immers alleen bestemd voor vrijgezellen die hun seksuele driften anders niet zouden kunnen beheersen. En de klandizie in Amsterdam bestond natuurlijk ook uit de soldaten en matrozen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de West Indische Compagnie (die handel dreef met Suriname).

In de grotere achttiende-eeuwse steden kon prostitutie overal plaatsvinden. Soms 'buiten', bijvoorbeeld in het Haagse Bos, in de Amsterdamse Plantage, aan de Leidse Pestlaan. Binnen de poorten kon het beroep op straat worden uitgeoefend: in Amsterdam was het stuk Dam vóór het stadhuis voor "kruisende" hoeren - zo

heette hun flaneren in achttiende-eeuws jargon - een van de meest gewilde plaatsen om clientèle op te pikken en naar een kamer mee te nemen. 'Binnen' bleef het niet beperkt tot enkele etablissementen. Hele wijken werden eraan gewijd, zoals de Haagse Paddemoes- of Patmosbuurt, rond de Uilebomen.

Maar vooral Amsterdam (met toen rond de 200.000 inwoners) wedijverde met Parijs en Londen (beiden drie keer zo groot) om de titel van prostitutie-hoofdstad van Europa. Dat blijkt ook uit het dagboek van de beroemde Engelse auteur John Boswell die Amsterdam in 1763 bezocht en de erotische mogelijkheden van de stad roemde.

Een belangrijke factor daarbij was de aanleg van straatverlichting. Eeuwenlang 'was Amsterdam tussen zonsondergang en zonsopgang een donkere stad waar mensen met lantaarns in de hand en in het schijnsel van de spaarzame kaarsen van een enkel verlicht voorhuis hun weg zochten'. Vanaf 1670 werden de eerste straatlantaarns geplaatst en aan het eind van de 17e eeuw stonden er bijna 3.000 straatlantaarns in het centrum van Amsterdam. Buitenlanders schreven enthousiast over deze vernieuwing. Maar ook voor de prostituees was deze flakkerende verlichting gunstig; 'genoeg licht om zichzelf lonkend te tonen en genoeg schaduw om dekking te geven en zich schuil te houden voor de politie'.

Er verschenen zelfs een soort 'gidsen' voor de Amsterdamse prostitutie: Eerst het indertijd eindeloos herdrukte boek *'t Amsterdamsch Hoerdom* (1681), en, later, *De ongelukkige Levenbeschrijving van een Amsterdammer* (1775). In deze werken wordt het leven van de Amsterdamse zelfkant, in de talloze herbergen, kitten, vaantjes, speelhuizen en "musico's" beschreven.

En in het *Boereverhaal van geplukte Gys, aan sluuwe Jaap, wegens zyne Amsterdamsche zwier-party* (1750) worden vier soorten hoeren onderscheiden. Het is een simpele en gebruikelijke classificatie: vrouwen die zich laten onderhouden, vrouwen die in 'stille' hoer huizen zitten, vrouwen die zich openlijk als hoer afficheren en tippelaarsters. Prostituees worden vergeleken met dieren: paarden,

poezen en kippen, en alles in Noord-Hollands dialect.

*'t is mit de hoertjes, kreĳ als mit de paardjes; daar
Zin slepers knollen, ĳĳĳ, dat zin straathoeren, vaar;
De voermans paarden, dat zin pronĳ- of speulhuis poesies;
De paardjes, die men spant veur seesies (= chaises) en veur ĳoesies,
Zin ĳamerĳatjes en stilbehuisde ĳippies, maat;
Rijpaardjes, dat je 't vat, gelijĳ ik op ien' draad,
Kreĳ bij die poppies, die heur laten onderhouwen,
Die ĳwazie eerlijĳ zin, net als' etrouwde vrouwen.*

Jan Rot heeft dit voor deze inleiding als volgt vertaald:

*De hoertjes doen gewoon de paardjes na
De boerenknollen, ĳĳĳ, dat zijn straathoeren, pa
De wagenpaarden, dat zijn pronĳ of speelhuispoesjes;
De paardjes die draven voor ĳoetsjes met roesjes
Laat dat ĳamerĳatjes en opgehokte ĳippen zijn;
Rijpaardjes, dat snap je, zet ik op een lijn
Met popjes die zich laten onderhouwen
Die quasi-eerlijĳ zijn, net als getrouwde vrouwen*

De gegoede standen hoeven zich overigens niet in kroeg of kit te wagen. Voor hen is er het betere soort bordeel. Daarvan kan men iets zien op een prent van de schilder Cornelis Troost: een momentopname van het bezoek, rond 1720, van prins Eugenius van Savoye met zijn gevolg aan het bordeel van Madame Thérèse op een Amsterdamse gracht. Daar inspecteert hij de aanwezige schoonheden (in natura opgesteld). Een stemmig pand. Het bedrijf van deze madame wordt ook in onze tekst genoemd: als pendant van het bordeel geleid door Nichtjes eigen hoerenmadam, "Grootje des Verderfs".

In onze tekst blijkt, dat het typische bordeelwezen - een bedrijf geleid door een bedrijfsleid(st)er, met hoeren in een soort loondienst (in een eerder stadium moeten hoeren via eigen werving aan klandizie komen) niet een ontwikkeling is van de late achttiende eeuw, zoals de experts ter zake tot nu toe aannemen.

De tekst maakt niet helemaal duidelijk of Nichtje zich gerealiseerd

heeft in wiens handen zij valt. Een bekend achttiende-eeuws verschijnsel is de 'koppelaarster': iemand die vrouwen aan de man, en mannen aan de vrouw helpt, als beiden een huwelijkspartner zoeken. Het zijn vaak diezelfde vrouwen, zo leest men, die nietsvermoedende meisjes (vooral van buiten de stad!) lokken onder belofte hun een betrekking te bezorgen. Die meisjes krijgen verblijfsruimte aangeboden - tot blijkt dat de betrekking niet bestaat, maar de verblijfskosten wel betaald moeten worden. Dan is er plotseling een oplossing: het pand blijkt bordeel.

Nichtjes bordeel is er niet zomaar één. Alleen al uit de kleding die zij zich mag uitkiezen (kostbaar; gedragen door vroegere, bekende courtesanes) blijkt dat zij in een huis van standing beland is. Wordt zij daardoor verleid? Het is niet aan te nemen dat zij niets beseft van de ontwikkelingen. Zij moet hebben geweten weten wat er stond te gebeuren, toen zij zich bij haar kraamperiode aan 'Grootje' toevertrouwde.

Nichtjes sterrenstatus in dit bordeel duurt niet lang. Schoonheid en aantrekkelijkheid verdwijnen snel bij dit soort leven. Nichtje daalt in waarde; tot zij tenslotte als afval op straat gegooid wordt. Ook dat is realiteit.

Gebaseerd op de inleiding door Prof. em. dr. Andre Hanou van *Opkomst en val van een koffiehuisnichtje*, Astraea Duivelshoekreeks, Uitgeverij Astraea, Leiden, 2001.

En aangevuld met materiaal uit *De burger en de hoer*, Prostitutie in Amsterdam, door Lotte van de Pol, Wereldbibliotheek Amsterdam, 2003.